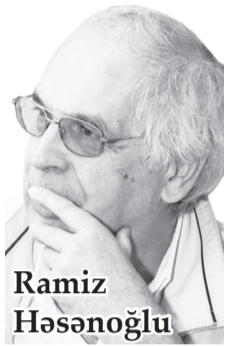

Xalq yazıçısı
Elçinin
hekayəsi

» səhifə 8

“Nigarançılıq” dan
qəti nigaran
deyiləm”

Ramiz
Həsənoğlu

» səhifə 6

Allah göz
yaşlarına
inanır

Əsəd
Cahangir

» səhifə 7

Migel Delibesin “Seçilmiş əsərləri”nin təqdimat mərasimi keçirildi

Milli Kitabxanada ədəbiyyat bayramı

» səhifə 3

II Nikolayın sevimli xanı

» səhifə 5

QOBUSTAN -
açıq səma altında muzey

» səhifə 10

ANONS

Bakıda keçirilən tədbirləri
dünyanın 150-dən çox
xəbər agentliyi işıqlandırır
» səhifə 2

Çex Respublikasının
fövqəladə və səlahiyyətli
səfiri Tərcümə Mərkəzində
» səhifə 3

Orfoqrafiya lüğətindən
çıxarılan sözlərin
təsnifatının davamı
» səhifə 4

Üzr istəmək böyüklüyü
» səhifə 5

Cənnətdən qovulanların
İblisi
» səhifə 11

Düşüncələrin
qarşudurması
» səhifə 12

Odisseyin səyahətləri –
yunan dənizçilərinin
keçdiyi yollar
» səhifə 14

Metroda “itən” kitablar
» səhifə 16

Bob Dilan Nobel nitqini
öz konsertində söyləyəcək
» səhifə 16

Almaniya Tomas Mannın
ABŞ-dakı villasını aldı
» səhifə 16

Oksford lüğətinin
müəllifləri “İlin sözü”nü
seçdi
» səhifə 16

Prezident İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva sərgi ilə tanış olublar

Bakı Ekspo Mərkəzində II Azərbaycan Beynəlxalq Daşınmaz Əmlak və İnvestisiya sərgisi keçirilir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva sərgi ilə tanış olublar.

Əmlak Məsələləri Dövlət Komitəsi, "Elan Expo" və "Atılım Fuarçılıq" şirkətlərinin təşkilatçılığı ilə keçirilən II Beynəlxalq Daşınmaz Əmlak və İnvestisiya sərgisində Azərbaycan ilə yanaşı, Türkiyə, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Gürcüstan, Kipr, Ukrayna, İspaniya, Rusiya, Portuqaliya, Macarıstan və Lüksemburqdan 100-ə yaxın brend tikinti və inşaat layihələri təqdim olunur.

Avropa, Orta Şərq və Qafqaz ölkələrinin ən cazibədar əmlak layihələrinin nümayiş etdirildiyi sərginin əsas məqsədi Azərbaycanda daşınmaz əmlak bazarının canlandırılması, bu sahəyə yatırılan yerli və xarici investisiyaların həcminin artırılmasıdır. Eləcə də daşınmaz əmlak bazarı ilə bağlı mövcud investisiya mühitinin xarici investorlara nümayiş etdirilməsi və sərmayədarların ölkədə həyata keçirilən özəlləşdirmə prosesinə cəlb edilməsi məsələsində də sərgi mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu beynəlxalq tədbir bir çox ölkənin daşınmaz əmlak məsləhətçilərinin və sahibkarlıq subyektlərinin fəaliyyətini ələqələndirmək baxımından da önəmlidir.

"Açıq kitab" onlayn mütaliəçilərin portalıdır!

ARNK yanında Tərcümə Mərkəzinin "Açıq kitab" onlayn kitabxanası Azərbaycan, rus və digər xarici dillərdə yüzlərlə klassik, müasir bədii ədəbiyyat nümunələrinin, mətn və materialların, lüğətlərin, müxtəlif sahələrə dair elmi, publisistik ədəbiyyatların, dünya dillərinə tərcümə edilmiş Azərbaycan ədəbiyyatının, həmçinin Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş dünya ədəbiyyatlarının elektron versiyasını mütəmadi olaraq, pulsuz yayımlayır.

Kitabxana vasitəsi ilə Tərcümə Mərkəzinin "Xəzər" dünya ədəbiyyatı jurnalının və "Aydın yol" qəzetinin dövrü saylarını da pulsuz əldə edə bilərsiniz. Bunun üçün www.achiqkitab.az ünvanlı kitabxanaya daxil olmaqla yüzlərlə nəşri ödənişsiz əldə etmək olar!

Onu da qeyd edək ki, artıq onlayn kitabxanamızın rusdilli versiyası da fəaliyyət göstərir.

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi

Baş redaktor: Yaşar Əliyev

İcraçı direktor: Bəhlül Seyfəddinoğlu

Redaksiya heyəti: Nəriman Əbdülrəhmanlı, Salam Sarvan, Elmin Nuri, Nəringül Əliyeva

Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.

Tiraj: 1250. Sifariş: 3359

Ünvan: Bakı, Topçubaşov küç. 74.

Telefon: 595 16 05.

E-mail: aydinyol.az@gmail.com

Qəzet Azərbaycan Respublikasının

Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib.

Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

○ Sabunçu rayonunun Ramana qəsəbəsində qəzalı vəziyyətdə olan binanın sakinləri üçün tikilmiş yeni binanın noyabrın 25-də açılışı olub. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev açılış mərasimində iştirak edib.

Bakı şəhərinin və ətraf qəsəbələrin sosial-iqtisadi inkişafı dövlətin əsas prioritetlərindən biri olaraq daim diqqət mərkəzindədir. Əhalinin həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması, sosial infrastrukturun müasir tələblər səviyyəsində yenidən qurulması istiqamətində son illər ardıcıl tədbirlər həyata keçirilir. Bakı şəhərinin və onun qəsəbələrinin sosial-iqtisadi inkişafına dair Dövlət Proqramı çərçivəsində görülən işlər yol-nəqliyyat infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi və digər sosial məsələlərin həlli istiqamətində atılan mühüm addımlardan biri oldu. Yararsız vəziyyətdə olan yaşayış binalarının yerində Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə yeni layihələr əsasında ən müasir standartlara uyğun yeni binaların tikilməsi paytaxtımızda növbəti sosial layihələrin uğurlu icrasına start verəcək. Qeyd edilib ki, Ramana qəsəbəsi, Bünyadzadə küçəsi 23 ünvanında yerləşən yaşayış binası 1901-ci ildə neftçilər üçün inşa edilmiş və uzun illər istismar olunduğundan qəzalı vəziyyətə düşmüşdü.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin göstərişinə əsasən, Nazirlər Kabineti "Bakı şəhəri Sabunçu rayonunun sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsinə dair əlavə tədbirlər barədə" 2015-ci il 8 oktyabr tarixli Qərar qəbul edib.

İlham Əliyev Sabunçu rayonunda tikilmiş yeni yaşayış binasının açılışında iştirak edib

Həmin Qərara əsasən, rayon ərazisində qəzalı vəziyyətdə olan binaların sökülərək yerində müasir tələblərə cavab verən yenilərinin tikilməsi ilə əlaqədar qeyd olunan qəzalı binada yaşayan 34 ailə - 147 sakin kirayə haqları ödənilərək binadan köçürülüb. 2015-ci il dekabrın 24-də onun yerində "Pilot layihə" formatında 10 mərtəbəli, iki və üç otaqlı 80 mənzilli yeni yaşayış binasının inşasına başlanılıb.

Dövlət başçısı binadakı mənzillərdə yaradılmış şəraitlə tanış oldu.

Bildirildi ki, yeni binanın tikintisi noyabrın 9-da - Dövlət Bayrağı Günündə başa çatdırılıb. Ümumi sahəsi 5768 kvadratmetr olan binadan 35 ailəyə tam təmirli, bütün şəraiti olan, müvafiq avadanlıqlarla təchiz edilmiş və sahələri əvvəlkindən 35-45 faizdən çox olan mənzillər verilib.

Beynəlxalq media qurumlarının Bakıda keçirilən tədbirlərini dünyanın 150-dən çox xəbər agentliyi işıqlandırır

Heydər Əliyev Fondunun və AzərTAc-ın təşkilatçılığı ilə Bakıda keçirilmiş Dünya Xəbər Agentliklərinin V Konqresi və Asiya və Sakit Okean Ölkələri İnformasiya Agentlikləri Təşkilatının (OANA) XVI Baş Assambleyası dünyanın 150-dən çox xəbər agentliyi tərəfindən işıqlandırılıb.

Bernama (Malayziya), Ukrinform (Ukrayna), MIA (Makedoniya), SANA (Suriya), Anadolu, İhlas (Türkiyə), Sinxua (Çin), TASS (Rusiya), Kyodo (Yaponiya) və digər xəbər agentliklərinin, "Entretenimento" (Braziliya) portalının, Ərəb Xəbər Agentlikləri Federasiyasının saytının, Beynəlxalq İslam Xəbər Agentliyinin, eləcə də "Al-Riyad" (Səudiyyə Ərəbistanı) və "Əl-Bayan" (Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri) qəzetlərinin, TRT Haber kanalının (Türkiyə), "Foxnews" kanalının Latın Amerikasına və Rumıniya bürolarının yaydıqları xəbərlərdə V Konqresin və OANA-nın XVI Baş Assambleyasının birgə açılış mərasiminə, beynəlxalq tədbirlərin sessiyalarında aparılan müzakirələrə yer verilib.

Dünya KİV-lərinin yaydıqları xəbərlərdə Prezident İlham Əliyevin açılış mərasimindəki nitqində bu mötəbər tədbirlərin Bakıda keçirilməsinin müstəqil medianın inkişafı sahəsində Azərbaycanın fəaliyyətinin və nailiyyətlərinin yüksək qiymətləndirilməsinin göstəricisi olduğu barədə fikri xüsusi vurğulanır. Bakı Konqresində müasir medianın gələcəyi baxımından mühüm məsələlərin müzakirə olunduğu qeyd edilir. Bildirilir ki, Konqresdə dünyanın 130-dan çox nüfuzlu xəbər agentliyinin təmsilçiləri jurnalistikanın əsas hədəflərini müəyyənləşdirməyə çalışdılar. Burada xəbər agentliklərinin gələcəyi ilə bağlı məsələlər, xüsusən multimediamın perspektivləri və ümumiyyətlə, jurnalistikanın

aktual problemləri diqqət mərkəzində olub. Konqresdə dünya mediasında yeri və nüfuzu olan media peşəkarları öz layihələrini təqdim edib, yeni təkliflər irəli sürüblər.

Xəbərlərdə qeyd edilir ki, texnologiyaların inkişafı və onların çoxsaylı istifadəçiləri jurnalistlər qarşısında yeni çağırışlar irəli sürür. Texnoloji yeniliklərin tətbiqi, müxtəlif sistemlərdən istifadə olunması, medianın müasir dövərə adaptasiyası məsələləri xüsusi maraq doğurur. İnformasiya məkanının qloballaşması nəticəsində xəbər agentliklərinin rolu xüsusilə artıb. Eyni zamanda, düzgün, dürüst və qərəzsiz informasiyalara da daha çox ehtiyac yaranıb. Multikulturalizmin təbliği, radikal düşüncələrə qarşı mübarizə, dinc yanaşı yaşamaq, xalqlar arasında əlaqələri gücləndirmək məsələlərində medianın dəstəyi bəşəriyyətin xeyrinədir. Bütün bu mövzular V Konqresin gündəliyində əsas yer tutub.

Xarici KİV-lər, həmçinin Dünya Xəbər Agentlikləri Konqresinin medianın aktual problemlərinin müzakirəsi üçün nadir platforma olduğu vurğulanır. Bakı Konqresi çərçivəsində xəbər istehlakının gələcəyi, yeni texnologiyaların və sosial medianın çağırışları və imkanları, xəbər agentliklərinin innovasiyası, multimediamın gələcəyi üçün jurnalistlərin təlimi, jurnalistlərin missiyasının qorunması, müasir dövrün tələblərindən irəli gələn digər aktual məsələlərə həsr olunmuş müzakirələrin əhəmiyyəti qeyd edilir. Konqresin Bakı Bəyannaməsində informasiya agentliklərinin üzləşdiyi müasir çağırışlara və problemlərə münasibətin əks olunduğu diqqətə çatdırılır.

Xəbərlərdə AzərTAc-ın eyni vaxtda həm Dünya Xəbər Agentlikləri Konqresinə, həm də OANA-ya sədrlik edəcəyi bildirilir, BMT-nin baş katibi Pan Gi Munun V Konqresə ünvanladığı müraciətindən bəhs olunur.

Noyabrın 23-də M.F.Axundov adına Milli Kitabxanada Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin yeni nəşri olan, görkəmli ispan yazıçısı Migel Delibesin "Seçilmiş əsərləri"nin geniş təqdimat mərasimi keçirilib. Tədbirdə İspaniya Krallığının Azərbaycanadakı müvəqqəti işlər vəkili cənab Xose Luis Diez Xuares, Argentina Respublikasının Azərbaycanadakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri cənab Karlos Dante Riva, Kolumbiya səfirliyinin konsulu cənab Kelly Çayb de Mares, eləcə də Meksika, Braziliya və Fransa səfirliklərinin nümayəndələri, Azərbaycanın tanınmış elm, sənət və ədəbiyyat adamları iştirak ediblər.

Təqdimat mərasimini giriş sözü ilə Mərkəzin direktoru Afaq Məsud açdı. O, qonaqları salamlayırdan sonra deyib: "Bilirik ki, dünyada, eləcə də onun bir parçası olan Azərbaycanda hər gün xeyli bədii kitab nəşr olunur. Amma bu nəşrlərin hər biri insan duyğularına, psixologiyasına, ruhuna, taleyinə təsir edən, onun təkəllübündə dəyişiklik yarada bilirmi? Biz Tərcümə Mərkəzi olaraq hər zaman ciddi ədəbiyyata yer ayırmağa çalışırıq, kəmiyyətə yox, keyfiyyətə üstünlük veririk, əvvəlcə dəyərləli mətnləri axtarıb tapırıq, sonra onların yüksək səviyyədə tərcüməsi üzərində çalışırıq. Mərkəz hər il 20-30 adda kitab çap edir, amma hər kitabın nəşrini bu cür təntənə ilə qeyd etməyirik. Dünya ədəbiyyatına böyük töhfələr vermiş yazıçı Migel Delibesin – ispan ədəbiyyatının son mögikanlarından birinin əsərlərinin Azərbaycan dilində işıq üzünə gəlməsi, doğrudan da, ciddi hadisədir".

A.Məsud təqdim edilən bu nəşrin, ədibin Azərbaycan oxucusunun ixtiyarına verilən ilk kitabı olduğunu, yazıçının şəərəfinə təşkil edilmiş bu tədbirin, həm də kitab və ədəbiyyat bayramı olduğunu, belə nəşrlərin və tədbirlərin cəmiyyətin diqqətini kitaba, ciddi ədəbiyyata yönəldilməsi məramını daşdığını bildirib:

Milli Kitabxanada ədəbiyyat bayramı

Migel Delibesin "Seçilmiş əsərləri"nin təqdimat mərasimi keçirildi

"Dünya yaranandan bəri maddiyata sürüklənib. Son illər dünyada baş verən sosial gərginlik, maddi dəyərlər uğrunda müharibələr, siyasi savaşlar fonunda insan ruhu, onun duyğusal aləmi ölməkdə, təcridən əriyib yoxa çıxmaqdadır. Bugünkü dünyada dünyanı, cəmiyyətdəki, ailəsindəki problemlərlə baş-baş qalan insanı yaşadığı bütün gərginliklərdən, sıxıntılardan ədəbiyyat qurtara bilər. Mən bu gün ədəbiyyatı dinə bərabər xilas yolu kimi dəyərləndirirəm. Dünyadakı məişət vurnuxmalarının, maddi çaxnaşmaların, sosial-siyasi maraqların fonunda hər kəsi ədəbiyyatla, kitabla yaşamağa səsləyirəm".

İspaniya Krallığının Azərbaycanadakı müvəqqəti işlər vəkili cənab Xose Luis Diez Xuaresin öz çıxışında Delibesin ispan dillində ədəbiyyatda tutduğu mövqedən, bioqrafiyasından, həmçinin, əsərlərinin bədii məziyyətindən söz açıb. İspaniyanın bu məşhur ədibinə, eləcə də ispan dillində ədəbiyyata göstərilən diqqətə və marağa görə Tərcümə Mərkəzinə öz təşəkkürünü bildirib.

Argentina Respublikasının Azərbaycanadakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri cənab

Karlos Dante Riva ölkələrin yaxınlaşmasında mədəniyyətlərin əhəmiyyətindən danışaraq, Migel Delibesin Azərbaycan dilində işıq üzünə gətirdiyi kitabın Mərkəzin bu istiqamətdə növbəti uğuru kimi dəyərləndirib: "Diplomatlar adətən siyasətdən söz açır, onların nadir hallarda ədəbiyyatdan danışmaq imkanı olur. Amma bu da şəkilsizdir ki, mədəniyyət daim sərhədləri aşmağa kömək edir. Argentina ilə Azərbaycanı iyirmi dörd saatlıq yol ayırır, mədəniyyət bu zaman və məkan maneəsini aradan qaldırmağın yeganə yoludur. Bu istiqamətdə uğurlu layihələrə imza atan Tərcümə Mərkəzini çox məhsuldar bir qurum kimi təqdir edirik".

Daha sonra kitabı dilimizə çevirən yazıçı-tərcüməçi Saday Budaqlı ispan dillində ədəbiyyatın zənginliyindən söz açıb, Azərbaycanda həmişə bu ədəbiyyata xüsusi maraq və sevginin olduğunu vurğulayıb: "Ədəbiyyat tamamilə fərqli dəyərdir. Bədii əsər mənsub olduğu xalqın dünyagörüşünü, mədəniyyətini, adət-ənənələrini, təkəllübünü, psixologiyasını öyrənməkdə oxucuya yardımçı olur.

Beləcə, müəllif öz xalqını ənənəvi oxucularına da doğmalaşdırmaqla xalqlarımızı azca da olsa doğmalaşdırma bilmişsə, buna görə özümü çox xoşbəxt hiss edirəm. Demək ki, zəhmətim hədəfə getməyib".

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin katibi Rəşad Məcid də kitabsevərləri bu kitab bayramı münasibəti ilə təbrik edib. R.Məcid çıxışlarının ədəbiyyatın dünyanı xilas edəcəyi barədə qənaətlərini bölüşərək, Tərcümə Mərkəzini bu inamın, əzmin, inadkarlığın

Çex Respublikasının fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Tərcümə Mərkəzində

Noyabrın 25-də Çex Respublikasının Azərbaycan Respublikasındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri cənab Vitezslav Pivonka Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzində olub. Dünya ədəbiyyatı nümunələrinin Azərbaycana, Azərbaycan ədəbiyyatının dünyaya tanınması istiqamətində görülən işlərdən, dil və tərcümə sahəsində aparılan islahatlardan danışıq Mərkəzin direktoru Afaq Məsud qurumun Çex ədəbiyyatına da kifayət qədər yer ayırdığını, məşhur Çex şair və yazıçılar Mixail Çernikin, Yaroslav Qaşekin, Karel Sisin, Milan Kunderman əsərlərinin tərcümə edilərək, "Xəzər" dünya ədəbiyyatı jurnalında nəşr edildiyini bildirib. Daha sonra direktor Mərkəzin yeni nəşrlərindən olan "Çex-Azərbaycan" lüğətini qonağa təqdim edib.

A.Məsud: "Çex dili üzrə lüğət ölkədə ilk dəfə nəşr olunur. Düşünürəm, belə bir lüğətə həm Çexiyada, həm Azərbaycanda böyük ehtiyac var. Bu gün Çex-Azərbaycan əlaqələri hər sahədə inkişaf etdirilir və bütün mübadilələrin və münasibətlərin qurulmasında önəmli əhəmiyyət daşıyan məsələlərdən biri də, bu münasibətləri, istər şifahi, istərsə də yazılı şəkildə tənzimləyəcək müvafiq dil və tərcümə vəsaitlərinin olmasıdır. Bu lüğət, eyni zamanda Çex-Azərbaycan ədəbiyyatları arasında mübadilələrin qurulmasında da – bədii, elmi əsərlərin tərcüməsində, həmçinin Çex dilinin tələblər və mütəxəssislər tərəfindən mükəmməl səviyyədə mənimsənilməsində də öz töhfəsini verəcək. Kitabın nəşr redaktorlarından biri – çexiyalı Tomaş Lanedir".

Mərkəzin ədəbiyyatlararası mübadilələr, milli ədəbiyyatın beynəlxalq aləmdə təbliği, eləcə də dil və tərcümə sahəsində gördüyü işləri yüksək dəyərləndirən səfir cənab Vitezslav Pivonka Çex-Azərbaycan əlaqələrinin möhkəmlənməsində ədəbiyyatın rolunu xüsusi qeyd edib:

"Xalqlararası anlaşmada ədəbiyyatın əhəmiyyəti danılmazdır. Ümumiyyətlə, insan özünü ali və mühüm olan nəyinsə bir hissəsi hesab etməlidir. İnsana, bu hissi özündə yaşatmaqda yardımçı olan isə – ədəbiyyatdır".

Vitezslav Pivonka, həmçinin Azərbaycan ədəbiyyatının nümunələrindən ibarət topluların Çexiyada, Çex ədəbiyyatı nümunələrindən ibarət topluların Azərbaycanda tərcümə və nəşr edilməsi ilə bağlı təkliflərini irəli sürüb.

Görüşün sonunda qonağa Mərkəzin nəşrlərindən ibarət çanta təqdim edilib.

RƏBİQƏ

“Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti”ndən çıxarılan sözlərin təsnifatı

○ Orfoqrafiya lüğətinin tərifində deyilir: “Orfoqrafiya lüğəti - sözlərin düzgün yazılış qaydasını bildirən dil vəsaitidir”. Lakin hazırda dövriyyədə olan “Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti” minlərlə yazılışı səhv, qurama və ən təəccüblüsü, heç bir məntiqə, əndazəyə sığmayan “söz”lərlə doludur: **GUVDAMAQ, GUVULDATMAQ, GÜLLƏÇİ, GÜLLƏŞMƏK, GÜLÜMSƏRCƏSİNƏ, GÜMÜŞVARILIQ, GÜNƏZVARILIQ, GÜZGÜŞƏKİLLİLİK, HAKERLİKETMƏ, HALVAQOYAN, HALVAYAXMA, HARAMBAZLIQ, HAMBURGERSAYAĞI, HAVAYIYEMƏ...**

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Mənası, yaxud yazılışı qüsurlu sözlər	İşlənməyən ərəb, fars və digər əcnəbi sözlər	Terminlər	Qurama sözlər	Lüzumsuz sözlər və söz hallandırmaları
gözəllətmə gözəllətmək gözümçixdılıq guvuldama guvuldamaq guvuldatma guvuldatmaq guvultu guyultulu guyultusuz gücləmə gücləmək güdüklük güləbutanlı gülləçi gülləçilik gülləşmə gülləşmək gülümsərcəsinə gümüşvarılıq günəzvarılıq gün-geçəli gün-geçəsiz güzgüşəkillilik haça-paçalanma haça-paçalanmaq haça-paçalıq haçasayağı haçavurma haçayabənzərlik haçayaoxşarlıq haf-haf hakerliketmə hakerolma hakimanəlik haqkəsən haqşünas haqşünaslıq haqverməzlik halagəlmə halayquran halayqurma halayvuran halayvurma halvaqatma halvaqoyan halvaqoyma halvayaxan halvayaxma halvayayan halvayayma halvayemə halvayeyən hamburgersayağı hanaçı hapçı-gopçu harambazlıq haramlaşma haramlaşmaq hasaraalan hasarasalan hasarasalma havayıyemə	publikasiya publikun pufik pup purpur putyovka putyovkalı putyovkasız pünhani pünhan-pünhan pürbaha pürxətər pürkamal pürkədər pürqeyrət pürqiymət pürməlahət pürməlal pürməna pürmöhnət pürmüddəa pürsəfa pürüz pürvüqar püs püsk püskül püşt püşti pyero rahdar rahdari rahəvi rahgüzar rama ramalı ramasız ranhout rantye rasta rastabazar rastkar rayihədar raz-niyaz razyezd realqar reyka rəbt rəd rəddi-bədəl rəfaqət rəfiqanə rəhəvi rəhnüma rəxt rəxtxab rəkik rəqiq rəqsan rəna rənc rəncidəxatir rəngin	kallipeltis kallistefus kallus kalomel kalorifer kalseks kalsikloppapit kalsina kalsinq kalsit kalvil kamer kampanila kapolon kandel kansona kansonetta kantabile kantele kantilen kaolin kaolinit kaperçilik kapeting (-lər) kaprolaktam kaptal karbinol karbofoks karbokeramik karboksil karboksilat karbol karbolin karbolit karbolka karbonado karbonari (-lər) karbonil karboplastika karborund karbosikl karbromal karbunkul kardiazol kardioid kariokinez karioqamiya karioqram karioqramiya kariolimfa kariolizis kariologiya kariomembran kariopiknoz karioplazma karioreksis kariosfera kariosistematika kariotip kariya karnotsikl karotaj karotinoid	gözəlləndirilmə gözəlləndirilmək gözəlləndirmə gözəlləndirmək gurlayıcı gübrəsəpən gübrəsəpmə gübrəyükləmə gübrəyükləyən gücdəndüşən gücdəndüşmə gücdənsalma gücləndirici-diskriminator gücləndirici-düzləndirici gücləndirici-fazainvertor gücləndirici-məhdudlaşdırıcı gücləşmə gücləşmək güclü-əlaqəli güc-zor güdazagedən güdazagetmə güdazagetmiş güdazaverən güdazavermə güddürüb-izlətmə güddürüb-izlətmək gülbənizli gülbəsləmə gülbəsləyən gülcamallı gülçöhrəli güldərən gülərüzlü güləş-güləş güləşirin gülgü güllük-çiçəklik gülsatma gülsulama gülsulayan gülyanaqlı gümüşdəstəkli gümüşdüymə gümüşdüyməli gündoğuş güngörməmişlik günortavaxtı gürzəyəqarşı güvəduşən güzəştədən güzəştetmə hacətsiz hacətsizlik haçabarmaqlı haçadilli haldan-dildən haldəndüşən haldəndüşmə haliedən haliətmə haliolan haliolma	göyçəkləşdirmək göyləşmək göynədicilik göyümsovluc göyümtraqlıq gözəlçəlik gözəlləşdirtmə gözəlləşdirtmək gözəyarılıq gözlülük gözmuncuğulu gözmuncuğusuz gözüyumululuq gumbhagumb gumbultulu gumbultusuz gupp guppagup gupp-gup guppuldamaq guppultulu guppultusuz gurp guruldayıcı gurul-gurul gurultulu-nəritili gurultu-nəritili gurultusuz-nəritisiz gurum-gurum gurupp guruppadan guruppultulu guruppultusuz guşəsiz gübrələndirilmə gübrələndirilmək gübrələnmək gübrəsizlik gücsüz-zorsuz güddürtmə güddürtmək gülçığəkkimi (-lər) güldürülmə güldürülmək güləşdirtmə güləşdirtmək gülkimi (-lər) gülləsiz gülpərəst gülpərəstlik gülümbaharçığəkli (-lər) gülümsətmə gülümsətmək gülüncəsinə gülüşdürmə gülüşdürmək gülüşlü gülüşotu gülüşsüz gülüşlülük gümüldəmə

(Davamı gələn sayımızda)

Bu günlərdə Rusiyanın Tambov şəhərindəki Qraf Vorontsov- Daşkov adına Kazak Kadet Məktəbində Rusiya İmperiyasının general-adyutantı olmuş Hüseyn xan Naxçıvanskiyə büst qoyulub.

...1917-ci il martın 2-də Rusiya İmperatoru II Nikolayın taxt-tacdan imtina etməsi barədə fərmanı illərin sürəti ilə yayıldı. Son günlər "Rusiya məh-və sürüklənir, cənablar!" ifadəsi çar məmurlarının və generalların dilindən düşmürdü. Ölkəni cən-ginə almış inqilab xaosu hər şeyi alt-üst etmişdi. Lakin heç kim inanmaq istəmədi ki, 300 il hakimiyyətdə olmuş Romanovlar sülaləsinin sonu bax beləcə, fərmana atılmış bir imza ilə gələcək. Rusiya üçün bu çətin məqamda imperatora sadıq olanlar hər vəchlə Nikolayı bu qərardan çəkəndirməyə çalışırdı. Teleqramların ardı-arası kəsilmirdi...

1916-cı il aprelində İmperatorun yaratdığı qvardiya süvari korpusunun komandiri təyin edilmiş Hüseyn xan Naxçıvanski də bu çətin məqamda çara teleqram göndərməyi qərara aldı. Onun başçılıq etdiyi hərbi hissə Rovno rayonunda ehtiyat qüvvə kimi saxlanılırdı. O, elə indicə tabeliyindəki zabitlərlə görüşmüşdü, çarın fərmanı şəxsi heyət arasında çəşqınlıq yaratsa da, əhval-ruhiyyə yüksək idi və hamı imperatoru uğrunda son damla qanadək vuruşacağını bildirirdi.

İndi qərarahdakı yazı masasının arxasında əyləşmiş Hüseyn xan çox dalğın görünürdü. İmperatorla onu həm də sıx dostluq telləri birləşdirirdi. Onlar sonuncu dəfə 1917-ci il yanvarın 28-də görüşüb səmimi söhbət etmişdilər. II Nikolay hələ onda ölkəni gözləyən təhlükəni duymuş, düşüncələrini Hüseyn xanla bölüşmüşdü.

- Hörmətli xan. Siz də yaxşı bilirsiniz ki, Rusiya xarici düşmən ordularının məngənəsində sıxılır. Bir tərəfdən də daxili çəkişmələr, parçalanmalar. Bolşeviklər pusquda dayanmış xain kimi hər an arxadan zərbə endirməyə hazırdırlar. Bütün bu bəlalər rus xalqını uçuruma sürükləyir. İmperiyayı ağır sınaq gözləyir...

- Əlahəzrət, ordu sizə sadıqdır, əsgər və zabitlər hər an əmrinizi yerinə yetirməyə hazırdır. Rusiya düşmən qarşısında heç vaxt əyilməyib, təslim olmayıb! Biz buna yol vermərik!

- Bu sözləri sizdən eşitmək çox xoşdur, əziz dostum. Qafqazlılara xas yenilməz qətiyyətiniz məni ürəkdən sevindirir. Əminəm ki, sizin kimi sərkərdələrin rəhbərlik etdiyi ordu heç vaxt məğlub olmayacaq!

İmperator azərbaycanlı generala dərin rəğbət bəsləyirdi. Deyilənlərə görə, Hüseyn xan II Nikolayın ən "sevimli xan"ı imiş. Çar öz gündəliyində onun haqqında çox səmimi sözlər yazmışdı: "Ənənəvi görüşlərdən sonra müharibədə əlindən yüngül yara almış Hüseyn xan Naxçıvanskiyə qəbul etdim. O, bizimlə səhər yeməyi yedi və maraqlı şeylər danışdı. Artıq sağalıb və yeni süvari korpusunu qəbul etmək üçün gedir".

Nəhəng bir imperiyaya rəhbərlik edən bir şəxsin hörmətini qazanmaq heç də asan məsələ deyildi. Amma H.Naxçıvanski Romanovlar sülaləsinin etibarını döyüş meydanlarındakı şücaəti və məharəti ilə qazanmışdı.

...Tanınmış sərkərdə Hüseyn xan Kalbalı xan oğlu Naxçıvanski 28 iyun 1863-cü ildə Naxçıvanda doğulmuşdu. O, Kalbalı xan Naxçıvanskiyənin oğlu, Ehsan xan Kəngərlinin nəvəsi idi. 15 yaşında Peterburqdakı Paj korpusu məktəbinə daxil olmuş, 1881-ci ildə oranı əla qiymətlərlə bitirdikdən sonra çarın xüsusi süvari qoşununda xidmətə başlamışdı.

Rus-yapon müharibəsi başlananda polkovnik Hüseyn xan Naxçıvanski Port Petrovski şəhərinə 2-ci Dağıstan süvari alayını təşkil etmək üçün göndərilir. Yaponların Landunqou yaxınlığında hücumunu dayandıraraq əks hücumu keçdiyinə görə Hüseyn xan 4-cü dərəcəli "Müqəddəs Georgi ordeni" ilə təltif olunur.

Müharibədən sonra Hüseyn xan 44-cü Nijqorod Draquın alayının komandiri, 1906-cı ildə isə əlahəzrət imperatorun yanında fliqel-adyutant vəzifəsinə təyin olunur. Bir il sonra Naxçıvanski general-mayor rütbəsi alır.

I Dünya müharibəsi başlayanda artıq həmyerlimiz ordunun sayılıb-seçilən general-leytenantı idi. O, 2-ci süvari korpusunun komandiri təyin olunur.

Bu korpusun tərkibində "İmperatorun 2-ci qılınçı" adlı məşhur süvari diviziyası da vardı. Komandiri olduğu korpusla çətin döyüşlərdə fərqlənən Hüseyn xan 1915-ci ildə "Qılınçı ağ qartal" ordeninə layiq görülür. 1 ay sonra isə Rusiya tarixində ilk dəfə olaraq azərbaycanlı zabitə general-adyutant rütbəsinə verilir.

...Hüseyn xanın II Nikolaya göndərdiyi teleqram iki cümlədən ibarət idi:

"Bizə bəzi hadisələr barədə təşviş doğuran məlumatlar çatıb. Xahiş edirik, süvari qvardiyasının imperatora hədsiz sədaqətini və uğrunda ölməyi hazır olduğunu nəzərə alaraq əlahəzrət Nikolay taxt-tacdan imtina etməsin. İmza: general-adyutant Hüseyn xan Naxçıvanski. 03 mart, 1917-ci il". Hüseyn xan teleqramı Ali Baş Komandanın qərargah rəisi general Alekseyevə göndərdi. Ancaq hansısa səbəbdən teleqram imperatora çatdırılmadı...

II Nikolaydan sonra hakimiyyətə gəlmiş Müvəqqəti hökumətə sədaqət andı içməkdən imtina edən Hüseyn xan Peterburqa, ailəsinin yanına qayıdır, ancaq 1918-ci il mayında həbs olunur. Bolşeviklər heç kimə aman vermirdi. Knyazların demək olar ki, hamısı, o cümlədən Hüseyn xan da 1919-cu ildə güllələndi.

Amma tarix bu əfsanəvi sərkərdəni unutmadı. Rus və Azərbaycan xalqının xatirə yaddaşında bu günədək əsl qeyrət və kişilik, hünər və sədaqət rəmzi kimi qalan Hüseyn xan Naxçıvanskiyənin şərəfli adı gələcək nəsillər üçün də bir örnəkdir.

Hüseyn xan 1889-cu ildə məşhur sair, tərçüməçi və nəşir N.Gerbelin qızı Sofya Nikolayevna ilə ailə qurmuşdu. Naxçıvanskiyə ailəsində 3 övlad dünyaya gəlmişdi. Generalın böyük oğlu xan Nikolay süvari polkunda xidmət edirdi və 21 yaşında həlak oldu. Qızı Tatyana 1917-ci ildə Ataman polkunun zabiti D.Martınova erə gedərək mühacir həyatı yaşadı və 79 yaşında Fransanın Nitsa şəhərində vəfat etdi. Hərbiçinin kiçik oğlu xan Georgi 1899-cu ildə doğulmuşdu. Süvari polkunun tərkibində ağ qvardiyaçılar tərəfdən iştirak etmişdi. Sonra mühacirətə gedərək anası ilə əvvəlcə Fransada, sonra isə Beyrutda yaşadı. O, Yaxın Şərqdə "Ford" avtomobil şirkətinin nümayəndəliyini yaradaraq ona rəhbərlik etdi, 1948-ci ildə Beyrutda dünyasını dəyişdi.

Fərhad SABİROĞLU

Üzr istəmək böyüklüyü

Fərhad ABDULLAYEV

Üzr istəyirəm! Özlərini müasir və mədəni sənaye bəziləri nədənsə bu ifadəni öz leksikonundan silib, yaxud, ümumiyyətlə, insanlığa xas olan bu sözləri söyləməyi adlarına yaraşdırmırlar.

Koreyalılar çox qərribə adamlardır. Hər kəlməbaşı üzr istəyir, bununla kifayətlənməyib bir-birlərinə baş əyir, təəssüflərini də nurlu təbəssümlə bildirirlər.

Bu yaxınlarda "Korean Airlines" şirkətinin rəhbəri Cho Yang-ho mətbuat nümayəndələrini təcili görüşə dəvət edib. Hamı elə düşünüb ki, şirkət rəhbəri biznesi ilə əlaqədar mühüm bəyanat verəcək. Lakin o, qızı Cho Hyun-ah ilə birlikdə kameraların qarşısına çıxaraq jurnalistlərə bildirib ki, bir neçə gün əvvəl təyyarə havaya qalxmazdan əvvəl bu xanım səmimi, yəni onun qızı, stüardessalardan birinin fındıqları boşqabda yox, kağız paketdə gətirdiyi üçün uçuşu 20 dəqiqə gecikdirib və həmin stüardessanı təhqir edib.

- Qızım Cho Hyun-ah bununla kifayətlənməyib və tələb edib ki, həmin stüardessanı reysdən kənarlaşdırsınlar. Təəssüf ki, bu xanım istəyinə nail olub. Mən hədisədən gec xəbər tutmuşam. Ona görə də bütün xalqın önündə yalnız bunu deyə bilərəm ki, qızımı düzgün tərbiyə edə bilmədiyim üçün hamıdan üzr istəyirəm!

Vəssəlam! Ancaq zavallı Cho Yang-ho bilmir ki, Azərbaycanda bəzi adamlar, ümumiyyətlə, "üzr istəyirəm" ifadəsinin hansı mənə kəsb etdiyini belə unudub. Ötən həftə Zərdab Rayon Təhsil Şöbəsinin məktəbli zorlamaqda ittiham olunan direktorla bağlı yaydığı məlumatı oxuyanda bunu bir daha yəqin etdim.

Əvvəlcə məlumatı nəzərinizə çatdırım: "Zərdab Rayon Təhsil Şöbəsi müdirinin müvafiq əmri ilə Şahhüseynli kənd orta məktəbinin direktoru vəzifəsi həvalə olunan Şirəliyev (Tofiqli) Ceyhun Hafiz oğlu noyabrın 14-də saat 23 radələrində həmin məktəbin 11-ci sinif şagirdi, 1999-cu il təvəllüdü Abdulləyeva Nərgiz Rəmzi qızı ilə onun yaşadığı evin həyətinə söhbət edərkən anası görüb və bu barədə Zərdab Rayon Polis Şöbəsinə məlumat verib. Şagirdin valideynlərinin şikayəti əsasında C.Şirəliyev Rayon Polis Şöbəsinin əməkdaşları tərəfindən saxlanılıb, amma haqqında cinayət işi açılmayıb. Hazırda iş Rayon Prokurorluğunun nəzarətindədir və bununla bağlı araşdırma aparılır.

Abdulləyeva Nərgiz Rəmzi qızı tibbi müayinədən keçirilib və heç bir təcavüz halının olmadığı müəyyən edilib".

Amma bu məlumatdan bir-iki gün əvvəl ölkə mediasının bəzi "qoçaqları" elə bil səs-küy salmışdılar ki, bütün valideynlərin canına vəlvalə düşmüşdü. Xəbərlərdə daha nələr yox idi. "Qələmlərini itiləyib" sanki bəhsə girmişdilər. Məktəbli qızın valideynlərindən, qonşulardan, qohumlardan palaz-palaz müsahibələr alınıb dərc olunurdu. Bircə həyətdəki iti və pişikləri dindirməyi unutmuşdular. Hətta bir "qoçaq" yazısına belə bir başlıq da qoymuşdu: "Qızın anası həyətdə çıxanda görüb ki..." Bu "cızma-qaraçının" (jurnalist sözünü işlətmirəm, çünki belələrini jurnalistikaya ləkə hesab edirəm) qoyduğu üç nöqtə əsl sensasiya doğurmalı idi.

Mən nə həmin müəllimi, nə də qızın ailəsini tanıyıram. Zərdabda da vur-tut bir dəfə olmuşam. Ancaq sadələhv oxucunu çaşdıran, şübhə və tərəddüd toxumu səpən, bir sözlə, bu cür təxribat xarakterli xəbərləri oxuduqca düşünürdüm ki, axı bu nə deməkdir? Ölkə mediasında nələr baş verir? "Operativ xəbərlər çatdıran bu cızma-qaraçılara" kim haqq verib ki, müəllim kimi müqəddəs bir peşə sahibini, abırılı və ismətli azərbaycanlı qızının təmiz adını ləkələsinlər? Bəs cəmiyyətdə belə çəşqınlıq yarananlar düşünmürlər ki, sabah bəzi valideynlər bu qondarma xəbəri eşidib öz qız övladlarını məktəbdən yayındıra bilər?

Bəlkə də, zərdablı müəllim öz şərəf və ləyaqətinin təhqir edilməsi ilə bağlı məhkəməyə müraciət edəcək. Bu, bir vətəndaş kimi onun haqqıdır. Bəs bizim - xəbəri oxuyub həyəcan keçirən, məyus olan, bir müəllimin timsalında bütün müəllimləri nahaqdan qınayan sadə vətəndaşların haqqını kim qoruyacaq?

Görəsən, koreyalı Cho Yang-ho kimi, kameraların qarşısına çıxıb üzr üstəyən olacaqmı? Çətin...

II Nikolayın sevimli xanı

○ "Aydın yol" "Uğurlu əsərlər" rubrikasında bu dəfə 1998-ci ildə ekranlaşdırılan "Nigarancılıq" televiziya tamaşası haqqında söhbət açacaq. Böyük maarifçi Cəlil Məmmədquluzadənin hekayələrinin motivləri əsasında çəkilən "Nigarancılıq" bu gün də tamaşaçı tərəfindən sevilə-sevilə izlənilir. Yaşar Nuri, Telman Adıgözəlov, Eldəniz Zeynalov, Hacımurad Yegizarov, Aleksandr Şarovski, Hacı İsmayilov, Rafiq Əzimov, Sənubər İsgəndərli, Yasin Qarayev, Ağaxan Salmanlı kimi aktyorların rol aldığı ekran əsərinin ssenari müəllifi Anar, quruluşçu rejissoru isə Ramiz Həsənoğludur.

Bugünlərdə Prezident təqaüdünə layiq görülmüş Xalq artisti Ramiz Həsənoğlu bizimlə söhbətdə "Nigarancılıq"ın yaranma tarixindən tutmuş, çəkiliş zamanı baş verən maraqlı hadisələrə qədər hər şeydən danışib:

- Ramiz müəllim, öncə bu televiziya tamaşasının yaranma tarixçəsinə nəzər salaıq...

- "Nigarancılıq"ın yaranma ideyası Xalq yazıçısı Anara məxsusdur. Ortada ssenari olmayanda belə, onunla müxtəlif vaxtlarda görüşüb, bu məsələ ilə bağlı məsləhətləşirdik. Haradasa, 1990-cı illərin ortaları idi, günlərin bir günü Anar ssenarinin ilkin variantını mənə təqdim etdi. O zaman başım "Fatehlərin divanı" televiziya tamaşasına qarışıbmışdı. Bu səbəbdən əvvəlcə həmin ssenari ilə məşğul ola bilmədim. "Fatehlərin divanı"nu bitirəndən sonra bütün diqqətimi ona yönəltdim. Həmin ərzədə "Ailə" filminə də quruluş verirdim deyə, müəyyən çətinlik yaşamalı oldum. Çox gərgin iş rejimində çalışdım. İkiyə parçalanmışdım, elə gün olurdu ki, 4 saat da yatırdım. Məcbur olub bəzi səhnələri gecə çəkirdik. "Nigarancılıq"ın yaranma tarixindən danışanda ən çox yadımda qalan bu çətinliklərdi. Amma bütün bunlar 20 il əvvəl olub, o zaman daha gənc və enerjili idim. Düzü indi gənc olmasaq da, yaradıcı istəyimiz əvvəlkindən çoxdur...

- Teletamaşada böyük maarifçi Mirzə Cəlilin ruhunu qoruyub saxlamağa nə dərəcədə nail ola bildiniz?

- Tamaşa böyük yazıçı Cəlil Məmmədquluzadənin 4 hekayəsinin - "Quzu", "Nigarancılıq", "Qurbanəli bəy" və "Şeir bülbülləri"- motivləri əsasında çəkilib. Onları bir-birilə əlaqələndirmək və konkret ideya ətrafında cəmləmək ssenariçidən ustalıq tələb edirdi ki, Anar bunun öhdəsindən məharətlə gəldi. Mənə Mirzə Cəlili o sevdirdi. Anarla söhbətlərdən sonra böyük maarifçinin bütün əsərlərini sevə-sevə oxudum.

Əvəllər də, evimizdə "Molla Nəsrəddin" jurnalının orijinal nüsxələri var idi, onları tez-tez vərəqləyirdim. Bilməzdim ki, yaşımın hansısa dönəmində və bu işləri görəcəyəm. Ümumiyyətlə, yaradıcılığımda Mirzə Cəlil irsi xüsusi yer tutur.

"Nigarancılıq" dan qəti nigaran deyiləm"

Çox gözəl komanda yığdıq: quruluşçu operator Adil Abbasov, bəstəkar Cavanşir Quliyev, quruluşçu rəssam Rafael Əsədov idi. Bir də təbii ki, güclü aktyor heyəti... Mirzə Cəlilin 4 hekayəsi bir-birinə ustalıqla hörülmüşdü, aktyorlar da personajları məharətlə canlandırdılar deyə, bu "hörgü"nü daha da bərkətdilər. Böyük ustadın yaradıcı ruhunu bunların sayəsində qoruduq. Bu səbəbdən "Nigarancılıq" indi də sevilir, hər bayramda efirdə göstərilir. Bəzən rejissorun elə işi olur ki, ona sonradan baxanda hansısa detala görə xəcalətlənir, "filan kadri başqa cür çəkmək olardı", deyir, amma indi də "Nigarancılıq"dan necə deyərlər, qəti nigaran deyiləm.

- Teletamaşanın ötürmək istədiyini əsas ideya, ismaric nədən ibarət idi?

- Mirzə Cəlil hekayələrində elə dərin mövzulara toxunub ki, onların motivləri əsasında çəkilən televiziya tamaşasında hansısa konkret ideyanı qabartmaq, önə çəkmək mümkün deyil. Mirzə Cəlil sadəcə, cəmiyyətə ayna tuturdu və orada hər kəs özünü görürdü. Biz isə o aynanın arxasından Mirzə Cəlilin ağrılarına hiss edirdik. O, milli mentallığın çatışmayan tərəflərinin ağrılarına yaşayırdı. Bu onun hər hekayəsində özünü göstərir. "Nigarancılıq" a baxanda hər tamaşaçını "Bu bizik", "Niyə beləyik?", "Başqa cür ola bilərikmi?" sualları düşündürməli idi. Sənətkarlıqla yazılan hər əsərdə insan özünü görür, müəllifin arzuladığı ideyalara yaxın olmaq istəyir. Həmişə rejissorun əsas fikri, ideyası məsələsindən danışanda çətinlik çəkirəm. Əsər ideyaların qovşağıdır, hər tamaşaçı oradan fərqli-fərqli nəticələr çıxara bilər.

Bu mənada Mirzə Cəlil əksər yazıçılarımızdan fərqlidir. Çünki onda olan ağrı heç kəsə də yoxdur. Bu xalq durduqca o da aktual olacaq, ona görə ki, millətin mentallığı illərlə deyil, yüzillərlə ölçülür. Mirzə Cəlillə təmizlənmək, onunla maarifçi ideyalara köklənmək şəxsən mənə sənətdə ayaq üstə durmağa imkan verib.

- "Nigarancılıq"da insanı ek-rana pərçimləyən xüsusi və qeyri-adi cazibə var. Bunun əsas sirri nədədir?

- Burada bir sirr var - o tamaşaya baxanda adam özünü xalqın içində hiss edir. Tamaşaçı "mənəm də içimdən bu keçirdi, mən də onu deyirdim", fikirləşir. Bu təkcə rejissor-ssenariçi işinin ustalığı deyil, daha çox Mirzə Cəlil ruhunun təzahürüdür, onun energetik aurasıdır. Biz də o auranın arxasınca gedirik...

- Sızca, çağdaş Azərbaycan cəmiyyəti Mirzə Cəlil hekayələrinin içindən niyə çıxıb bilmir?

- İndiki cəmiyyətlə, yüz il bundan əvvəlki cəmiyyəti müqayisə etmək olmaz. Texnikanın bu dərəcədə inkişafı təbii ki, insanları dəyişdirib. Amma bunun mənfi tərəfləri də çoxdur. İnsan adilikdən ülviliyə doğru getməlidir. Bu yol isə insanın yaşadığı ağrılardan keçir. Biz nə qədər çox o əsərləri oxusaq, nə qədər çox ağrılardan keçsək, bir o qədər İNSANIQ. Katarsis hissi sanki insan üçün bir termometrə çevrilir və müəyyən edir ki, sən cəmiyyətdə baş verənləri necə qəbul edirsən, onlara necə reaksiya verirsən. Bu əsərlər ona görə sevilir və baxılır ki, hər zaman müasirdir.

- Televiziya tamaşasının çəkiliş prosesində nə kimi maraqlı hadisələr yaşanıb?

- Çəkiliş meydançası bir laboratoriyadır. Çəkiliş prosesində dramatik və komik səciyyəli hadisələrin baş verməsi təbii. Yadımdadır, əsas personajı - Qurbanəli bəyi Səyavuş Aslan oynamağı idi. Biz məşqləri qurtarmışdıq, çəkilişlərə başlayanda Səyavuş Aslanın səhhətində ciddi problemlər yaranmışdı. Ondan sonra baş rola Yaşar Nuri dəvət etdik.

"Ordan-burdan", "Evləri köndələn yar" çəkiləndə o, yaradıcılığının zirvəsində idi. O vaxtlar hər şənbə radiodan "Sabahınız xeyir" proqramı gedəndə bütün işi-gücümü atıb Yaşara görə 45 dəqiqəlik proqramı dinləyirdim. Yaşar bu cür aktyor idi. Zəngin palitraya malik idi. Xatırlayıram, "Qonşu qonşu olsa" televiziya tamaşasında Yaşar 14 personajı canlandırdı. O tamaşada bir növ Yaşarın benefisini etdik. Burda da rolunun öhdəsindən məharətlə gəldi. Onunla yanaşı, Kəblə Qasımı canlandıran Hacı İsmayılovun da oyununu çox bəyəndim. O, Akademik Milli Dram Teatrında "Sizi deyib gəlmişəm" tamaşasında Məhəmməd həsən əmini də böyük ustalıqla canlandıraraq da həmin tamaşada çıxış edib. Bu gün həmin tamaşanı xatırlayanda kövrəlirəm.

- "Nigarancılıq"da ictimai ismariclar, müəyyən replikalar çoxdur. Bununla bağlı nə kimi problemlərlə üzləşdiniz?

- "Nigarancılıq" hazır olandan sonra ilkin baxış keçirildi. Rəhbərlik televiziya tamaşasına baxanda bəzi məqamlardan narazı qaldı. Dedilər, həmin epizodları yığışdır. Bu, hansılar idi? Demək, əsərin əvvəlində Sənubər İsgəndərli uşaqlara "çirt-çirt quşunun rəvayəti"ni danışır. Bu ssenaridə yox idi, Kamil Vəli Nərimanoğlunun kitabından götürüb Anara təklif etmişdim ki, əsərə daxil edək. Çünki həmin əfsanənin ötürdüyü sosial mesaj - başqasının hesabına irəli getmək, nəyəyə nail olmaq Mirzə Cəlil ruhuna yaxın idi. Bununla bağlı narazılıq etdi. Axırda dedilər ki, aktrisa rəvayəti danışan zaman titrləri ekrandan yığışdır. Belə də etdim, amma ondan sonra rəvayətin sosial replikası daha qabarıq hiss olundu. (gülür)

İkinci detal tamaşanın proloqu ilə bağlı idi. Yadıma gəlsə, proloqda naçalnikin evində nökrələr süfrə salır. Bu məqamda iri planda Ay görünür və sonradan süfrəyə çevrilir, süfrənin də üzərində bir anlıq Azərbaycan xəritəsi təsvir olunur. Burada çox ciddi sosial-siyasi detal var idi. Bu tapıntı özümə də xoş gəldi. Dedilər ki, onları yığışdır.

Axırda isə, tamaşanın sonunda Cavanşir Quliyevin Mirzə Ələkbər Sabirin sözlərinə bəstələdiyi mahnı çıxarmağı istədilər. Bircə onu dedim ki, çıxaram, amma tamaşadan öz adımı da götürürəm. Bundan sonra yumşaldı...

- Ramiz müəllim, yenidən Mirzə Cəlil yaradıcılığına qayıtsanız, hansı əsərini ekranlaşdırmaq istərdiniz?

- Çox istərdim ki, "Danabaş kəndinin əhvalatları"nu işləyim. Povesti film kimi, tamaşa kimi hazırlayım. Hər dəfə o əsərin finalını oxuyanda kövrəlirəm. Material sənə geniş meydan açanda, ciyərlərini yaradıcı nəfəslə tam doldura bilirsən. "Danabaş kəndinin əhvalatları" məhz elə əsərlərdəndir...

Elmin NURİ

Əsəd CAHANGİR

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin istedadlı gənc ədiblərin təbliği məqsədi ilə nəşrə hazırladığı «Ən yeni ədəbiyyat» antologiyasının ön sözünü oxucuların nəzərinə təqdim edirik.

İstənilən antologiya bir camedir - burda hamı yığışb Sözə birlikdə dua edir. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin direktoru, görkəmli nasir, dramaturq, esseist, publisist, tərcüməçi, Əməkdar incəsənət xadimi Afaq Məsudun təşəbbüsü ilə düzənlənən bu antologiyaya öz şeir və hekayələri ilə yetmişə yaxın gənc yazar toplanıb. Bu cavanların sırasında özəl istedadı ilə seçilənlər də, sadəcə bəlli bədii-estetik ölçülərə cavab verənlər də var. Çünki antologiya komissiyası heyətinin məqsədi oxucuya beş-on imzadan ibarət istedadlar buketi təqdim etmək yox, yeni nəsil Azərbaycan ədəbiyyatının ən genəl mənzərəsini göstərməkdir. Həqiqət müqayisədə üzə çıxır. Təəssüf ki, yazının həcmi imkan vermədiyindən ön sözdə yalnız ən səciyyəvi imzalar barədə söz açmaq zərurəti yoxdur.

Yeni nəsil yazarlar qarmaqarışq yuxunu xatırladan 90-cı illərdən, bu tarixi illərin bir az ümitsizlik gətirən, bir az da ümid verən ruhundan doğulublar. Ümid və ümitsizlik... Son on ilə qədər bu iki söz gənclərin çoxunun yazılarının altından da keçirdi, üstündən də. Gənclər özlərindən öncəkilərdən daha səmimi, cəsarətli, realist... olmaq çabaları göstərir, amma onların ən radikal təmsilçilərində səmimiyyət çox vaxt aşırı açıq-saçıqlığa, üsyankarlıq üsyankarlığa, keçmişlərin tənqidi dərkə nihilizmə çevrilirdi.

Xoşdur ki, son illər bədii sözün mənəvi iqlimi, psixoloji aurası bayağı inkarçılıqdan, vulqar nihilizmədən, getdikcə daha çox arınır, ədəbiyyatda yenidən Müşfiq küləkləri əsməyə başlayır. Bu dönüşdə keçid dönməsinin başa çatması ilə bağlı toplumsal stabilləşmə prosesinin rolu danılmazdır. Amma problemin həllənməsinin batini yönü də var. Bu gün bədii fikir, bir neçə imzanı çıxarmaqla on illərdən bəri unudduğu Allah ideyasına qayıdır, poeziya yenidən duaya çevrilir, ədəbiyyat ədəbiyyətlə nəfəs alır, yerlə göyün dialoqu bərpa olunur.

Sevən və sevgisi yolunda ağrılarla uğraşan qadın qəlbini gizli sirlərini, mübhəm həyəcanlarını Marina Svetayeva cəsarəti ilə açıqlayan, amma bu cəsarətə Natəvan həyası qatan Arzu Hüseynin Allaha ünvanlanan bu misralarını çağdaş poeziyadakı aparıcı yönəldən birinin proqram-manifesti saymaq olar:

*Nə olar əlimi uzalı qoyma,
Yolunu itirmiş bəndənəm sənin.
Bütün külliyyatım sənə məhəbbət,
Bütün şeirlərim duadır mənim.*

Amma bədii yaradıcılıq həm də və daha çox fərdi olay olduğundan bu fikri, nəinki bütün gənclərə, hətta hər hansı bir şairin istənilən şeirinə belə aid etmək olmaz. Məsələn, istər yaş, istərsə də yaradıcılıq stajı yönündən antologiyaya daxil olan şairlərin çoxundan irəlində olan

Aqşın Yeniseyin son illər işıq üzü görən şeirləri göstərir ki, hətta ölümə nəfəs-nəfəsə dəyib, geri dönməsi belə onun bədii düşüncəsində önəmli çevriliş yadada bilməyib. O, özünün ənənəvi ateizmindən ən yaxşı halda tərəddüdlərlə dolu skeptisizm zolağına keçir, Qurani-Kərimə məxsus təbirlə desək, ürəyin möhürü laxlayır, amma qırılmaz:

*Süurun səhrasında azmış kor yolçu
Mən indi günahın cazibəsinə həsr olunmuş
qüssə və tövbə dolu bir şeirin
son misrasıyam*

Tanrının insana əlvidasıyam.

Allaha, metafizik dünyaduyumuna "əlvada" yox, "salam" deyənlərin durumu isə gəldikcə güclənir. Bu, sovet ateizmi və materializmini böyük itkilər bahasına dəf edən poetik düşüncəminizin ötən əsrin 60-cı illərindən sonra Füzuliyə daha bir qayıdıdır. Gənclərin yaradıcılığında bu qayıdışın ən dürüli görüntüləri ilə üzlaşırık. "Niyə yaranır bu minlər, milyonlar, sonda yarandıq BİRə dönürsə" deyən Elşad Ərşadoğlu Allah sevgisini başlıca mövzuya çevirən klassik sufi şeirinə söykənir, sadəcə, şeirlərini Füzuli kimi əruzda yazmır, Yunis Əmrə kimi hecada qoşur. Ölümə dirim arasındakı fərqin aradan qalxdığı, məkan və zaman ölçülərinin itdiyi metafizik başlanğıca qayıdış Hədiyyə Şəfaqətin şeirlərində öz ifadəsini çağdaş forma və üslubda tapır:

*Heyyy...
Zamansız!
Heyyy...
Məkansız!
Zərrə-zərrə işıq adam
Səmələrin qapısına
çatıb dayanmışıq, adam!
Bu yuxudan ayılmazlar...
Çaşıb
Oyanmışıq, adam...*

Gəlin, bu misraları romantik şeirin tanrısı H.Cavidin "Yerə enməm də səmə şairiyəm" və inqilabi romantik poeziyamızın patriarxı S.Vurğunun

Allah göz yaşlarına inanır

"Göylərə baxıram, qapısı bağlı" misraları ilə müqayisədə oxuyaq. Çünki Hədiyyənin şeirinin əsil anlamı məhz bu zaman üzə çıxır, aydın olur ki, özünün yüzillik letargiya yuxusuna son qoyan poeziyamız metafizik oyanış prosesini yaşayır, göylərin qapısı açılır, bədii sözüümüz yenidən Cavid səmələrinə üz tutur, ədəbiyyat yenidən ədəbiyyətlə üfüqlərinə sarı boylanır.

"...Sənin üçün yola çıxmışam, Tanrıların savaşıdır oraya.. Troyaya" deyən Dilqəm Əhmədin düşüncə yolu daha çox tarixidir və o bu yolun antik-mifoloji dönməndədir. Poeziyanın isə Elşadın monoteizmi, Diqəmin politeizmi və Hədiyyənin metafizikasından, ümumən hər hansı "izm" və "meta"dan daha çox, gözəllik önündəki heyrətə, bu heyrətin doğurduğu ruhsal işıqlanmaya dəxli var. Dilqəmin üst qatda Aşıq Ələsgərlə, bir neçə köynək dərinədə Cavid, Nəsimi, Füzuli ilə səsləşən bu misralarında olduğu kimi:

*tək tənha bir gecədə
tək tənha bir küçədə
çıxar ürəyini kibrit qutusundan
ulduzlara sürtüb də yandır
səhər günəşi utansın doğduğundan.*

Ruslan Dost Əlinin xəyal quşu qaçırılmış Ellada gözəli Yelenanın ardınca qoşan axey gəmilərinin yox, uşaqlıqda düzəldiyi kağız gəmilərin başına dolanır. Amma hər iki halda xatırlama baş verir, hər iki halda bədii yaradıcılığın mahiyyəti ilə bağlı Aristotelin təqlid nəzəriyyəsi yox, Platonun xatırlama ideyası təsdiqlənir. Antik dahiyə görə, yazmaq xatırlamaqdır və bu xatirələrin diapazonu nəinki insanın, nəinki insanlığın ömrünü çevrələyə bilər, əbədi ruhsal qata da keçə bilər və hətta keçməlidir, çünki bu, şeirin əsas missiyası, şairin başlıca görəvidir. Ruslanın poetik xatirələrinin diapazonu öz fərdi ömrü qədərdir:

*Götürüb üstünə adımı yazdım,
bir arxa tulladım, getdi-gəlmədi -
Mənim uşaqlığım, ahh... uşaqlığım
kağız gəmilərdə batdı, gəlmədi...*

"İndi xatirələrə toxunmaq onun yaş köynəyini elektrik xəttindən asmaq kimidir" deyən Aqşın Evrən də neoplatonik kimi çıxış edir - xatırlayır. Amma Aqşının xatirələri "Hələ Benəzir Bhutto ölməmişdi - Şorq anasız qalmamışdı, mən anasız qalanda" misalında olduğu kimi, yaşdlarından fərqlidir, ardıcıl yox, paraleldir, diaxron yox, sinxronur. Aqşının poetik dünyaduyumu üçün zaman dərinliyindən daha çox, məkan genişliyi səciyyəvidir.

Onun baxış bucağından, nəinki dünyanın Pakistan və Azərbaycan adlı iki ölkəsi, ümumən varlığın üç qatı - insan, dünya və kosmos sinxron vəhdətdədir. Dördüncü - metafizik qatdan isə bu poetik kosmosa mələklər... elə bilirsiniz "gəlir" deyəcəm, yox, yağmur kimi tökülür. Çünki sevgiyə yerlər də, göylər də baş əyir və poeziya sevgi deməkdir:

*Göy qurşağından asılmış yelləncəkdəyik,
Başını çiynimə söykəmişəm
Qolumu şərf kimi dolamışam boynuna
Bizdən bir qədər aralıda oxu ətrafında
fırlanır Yer kürəsi;*

*Asta-asta parfümlü külək əsir,
Pinqvinlər bu soyuqluqdan yorulub
Günəşə sarı tələsir*

*Buzlaqlar əriyib Afrikanın stəkanna dolur
Çətirimizin üstünə balaca mələklər yağır...*

*Uşaqlar atomları gizlədirlər
Marian çökəkliyində*

Ozon dəliyini örtürlər çərpələnglə

Nə müharibə var,

nə göz yaşı, nə də qəm.

Astaca pıçıldayıram sənə:

"Əzizim, dodağını gətir, söz deyəcəm..."

Fikir verirsinizmi, gənc şairin lirasından qopan səslər nə qədər incədir - qulağını gətir yox, dodağını gətir, öpəcəm yox, söz deyəcəm. Əslində isə o söz deyilməyəcək, çünki sevgi sözün bitdiyi məqamdır. Elə bir məqam ki, şair sözü demir, onu öpür. Füzulinin yonub-yonub cilaladığı, Ramiz Rövşənin tozunu aldığı sözü öpməkdən başqa Aqşınə nə qalır ki?

Ədəbi yaşdlarının bir çoxundan fərqli Leyla Əliyevanın reallıq anlayışı daha konseptualdır. Onun şeirləri İnsanın yüksək materiya haqda düşüncələrinin poetik ifadəsidir. Bu şeirlərdə metafizika klassik ruhi təkamül, yaxud çağdaş psixotexniki prosedurlar yoluyla varılacaq bir yer, əlçatmaz kosmik ərazi, antik tarixi məkan, bir sözlə, Tarkovskinin məşhur filmindəki kimi özəl zona deyil. O, gerçəkliyin formalarından sadəcə biridir. Metafizik məxluqlar bizimlə eyni məkanda, eyni zamanda mövcuddur. Onları doğmaları tərəfindən atılmış, mənəvi tənhalığa məhkum yetimxana cocuğu da görə bilər. Yetər ki, stalker olasan, yetər ki, ürəyin möhürlü olmasın:

*Bu dərdli, bu uşaq baxışlarınla
Gəlmisən dünyaya, bil, sən təkliyə.
Kiçik əllərlə sığal çəkirsən,
Hər an yanındakı körpə mələyə.*

Akif Ulucay özünü dünya ədəbiyyatı örnəkləri, bədii sözün tarixi ilə dialoqda qavrayır. Bu dialoqun iki zidd qütbü var - bir tərəfdə Dantenin xeyri təmsil edən ilahi gözəli Beatrice, digər tərəfdə isə Edqar Allan Ponun şəri təmsil edən qara qarğası. Lakin bu antiqütbləri birləşdirən bir cəhət var - hər ikisi insanın düzib qoşduğu nağıl, hər ikisi yalandır. Gənc şair bu yalandan çıxış yolunu Allahın Adəmlə danışdığı ilkin dilə - haqq sözünə qayıtmaqda görür. Və batı ədəbiyyatına istinadlarına rəğmən, Ulucay sonucda sözə tapınan bir doğulu, ilkin dil təliminin yaradıcısı İsa Muğannanın ardıcılı kimi çıxış edir. O, Allahın sözünə qayıdır, bu isə elə onun özünə qayıtmaqdır, çünki "İncil" in də təsdiq etdiyi kimi "başlanğıcda Söz Allah idi":

*İndi kimi günahkar saymalıyıq düşüb iza,
Lənətləməliyək eramızdan əvvəl
neçənci min ili?*

*Görəsən, kim etdi bu qəddarlığı biza,
Görəsən, kim yaratdı ikinci dili?*

Davamı gələn sayımızda

ELÇİN

1.

...sonra dəniz tərəfdən yüngülcə bir yaz mehi əsdi və o yaz mehi güllərin, çiçəklərin ətrini bütün ətrafa yaydı, elə bil, bura qəbiristanlıq yox, dağ yamacındakı o gözəl çəmənlik kimi bir yer idi – o gözəl çəmənlik ki, Şölünün uşaqlığı da, yeniyetməliyi, gəncliyi də kəndlərinin böyründəki o çəmənlikdə keçmişdi.

Qəbiristanlıqda iki cür gül-çiçək olur: asfalt cərgələrin kənarlarında, qəbirlərin ətrafında əkilmiş gül-çiçəklər, bir də ziyarətə gələn adamların sinə daşlarına düz-dükləri gül dəstələri (bəziləri də elə sellofana бүkүlü-bүkүlü sinə daşlarının üzərinə qoyulurdu) və başqa xadimləri bilmirəm, ancaq Şöli bu qəbiristanlıq güllərinin fərqini hiss edirdi – dükanlardan alınıb gətirilmiş sapları kəşik güllərin ətrində Şöli üçün açıq-aşkar bir qəbiristanlıq qəmi, qüssəsi, kədəri var idi, ancaq elə ki, bu gözəl yaz mehi dənizdən əsirdi, elə bil, o qəm-qüссəni, o kədəri də təmizləyib özü ilə aparırdı, qəbiristanlığa təkəcə canlı gül-çiçəyini ətri yayırdı.

Bəzən Şöliyə elə gəlirdi ki, bu canlı gül-çiçək ətrini qəbir daşlarına həkk edilmiş şəkillər da hiss edir, o rəhmətliklərin ruhları da xoşhal olur və həmin yaz günü də şvabradakı yaş əskiylə Muxtar kişinin sinə daşını silə-silə, yenə Şöliyə elə gəldi ki, elə bil, bu rəhmətlik o yaz mehinin ətrafa yaydığı gül-çiçək ətrindən həzz aldığı üçün beləcə güllümsəyir. Rəhmətlik bu heyatda səksən səkkiz il yaşamışdı və yaşlı vaxtlarında da cəkdirdiyi şəkildə bicc-bicc güllümsəyə-güllümsəyə düz qırx il bundan əvvəl qoyub getdiyi dünyaya baxırdı – görünürləi, kef adamıymış. Şəkilin altında Muxtar kişinin ad-familindən sonra yazılmışdı ki, 1888-ci ildə anadan olub, 1976-cı ildə də haqq dünyasına köçüb və belə məlum olurdu ki, Muxtar kişi həm də bu qəbirstanlığın ən yaşlı sakinlərindən biridir, çünki camaatın «Qarğa qondu qəbirstanlığın» deidiyi bu qəbirstanlıq elə 70-ci illərin ortalarında – sovet vaxtı salınmışdı.

Bu şəhərin qəbirstanlıqları köhnəlmişdi – bir tərəfdən ölü basdırmağa yer tapılmırdı, o biri tərəfdən də o qəbirstanlıqlarda səliqə-səhman deyilən bir şey yox idi, qatma-qarışıqlıq baş alıb gedirdi, qəbirlər bir-birinə dırənmişdi və həmin qəbirstanlıqlar savadsız mollaların, bir də oradakı yaşları bilməyən ağaclarda yuva qurmuş qarğaların ümidinə qalmışdı. Şəhərin kommunist rəhbərliyi vəziyyəti belə görəib, nümunəvi qəbirstanlıq salmağı qərar almışdı və şəhərin aşağı hissəsindəki

«Qarğa qondu» deyilən təpəliklə dənizin arasında təza bir qəbirstanlıq üçün yer ayırmış, kiçik bir müdiriyyət yaradıb, ştatlar vermişdi. Buranın adı da şəhər camaatının dilində «Qarğa qondu qəbirsatnlığı» kimi məşurlaşmağa başladı və düzdür, camaatın çoxu ölülərini köhnə qəbirstanlıqda ata-babalarının, qohum-əqrabalarnın yanında dəfn etmək istəyirdi, ancaq «Qarğa qondu qəbirstanlığı» da yavaş-yavaş böyüyürdü. Sovet İttifaqı dağılandan sonra bir ara burda da hərə-mərclik başladı, ancaq yavaş-yavaş ara sakitləşdi, xüsusən Qiyas müəllim müdir olandan sonra bu qəbirstanlıq şəhərin haqiqətən nümunəvi bir qəbirstanlığna çevrildi.

Muxtar kişinin qəbri yeganə qəbir idi ki, Şöli həmişə bu qəbri silib, çör-çöpdən təmizləyəndə illər ərzində ürayinə hopmuş qəbirstanlıq mayusluğu, elə bil, uçub gedirdi və Şöli bu dəfə də Muxtar kişinin bic-bic güllümsəyəni şəkilinə baxa-baxa ürəyində: «- Nə var, nə yox, a kişi? - soruşdu. - Oralar da da kefin kökdü, yoxsa, yox?»

Düzdü, o qəbirstanlıq mayusluğu uçub gedirdi, amma sonra yenə qayıdırdı.

Və bu vaxt yuxarı tərəfdən qəbirstanlığın müdiri Qiyas müəllimin o yaz mehinin yaydığı gül-çiçək ətrinə heç vaxtlə uyusmayan və nöinki uyuşmayan, hətta təmam zidd olan cır səsi gəlirdi:

- Süleymanova!..

- O mürdəşir üzünü yumuş səni çağırır... - Bunu da iki cərgə aşağıda təmizlik işləri ilə məşqul olan Ziba xala dedi.

Şöli:

- Hə, eşidirəm, çağırır...- dedi.

Öz familyası hər dəfə Qiyas müəllim onu çağıranda Şölünün yadına düşürdü.

- Elə çağırır, elə bil zəministirdi!.. - Bunu yenə də Qiyas məllimin qarasına Ziba xala dedi – bu arvadın aləmində, görünürləi, zəministr-dan böyük adam yox idi: həzz aldığı üçün beləcə güllümsəyir. Rəhmətlik bu heyatda səksən

şəkkiz il yaşamışdı və yaşlı vaxtlarında da cəkdirdiyi şəkildə bicc-bicc güllümsəyə-güllümsəyə düz qırx il bundan əvvəl qoyub getdiyi dünyaya baxırdı – görünürləi, kef adamıymış. Şəkilin altında Muxtar kişinin ad-familindən sonra yazılmışdı ki, 1888-ci ildə anadan olub, 1976-cı ildə də haqq dünyasına köçüb və belə məlum olurdu ki, Muxtar kişi həm də bu qəbirstanlığın ən yaşlı sakinlərindən biridir, çünki camaatın «Qarğa qondu qəbirstanlığın» deidiyi bu qəbirstanlıq elə 70-ci illərin ortalarında – sovet vaxtı salınmışdı.

Yenə Qiyas müəllimin dənizdən

əsas bu gözəl yaz mehinin ətrafı

da yaydığı gül-çiçək ətrinə qənim kə-

silmiş cır səsi gəlirdi:

- Süleymanova!..

Şöli aşağıdan yuxarı:

- Gəliərəm, Qiyas məllim, gəli-

rəm. - qışqırdı və Muxtar kişi bu dəfə, elə bil, Şöliyə də, lap elə Qiyas müəllimin özüinə də lağ edədə güllümsədi.

Şölünün adı Şələ idi və Şələnin heç vaxt ağlına gəlməzdi ki, haçansa qəbirstanlıqda xadimə olacaq, ancaq adamın istəməyindən nə asıldı? – heç nə, – həyat-dəni və hər şey vaxta baxsa da, vaxt heç nəyə baxmır, quş kimi uçub gedir: düz on il idi ki, bu qəbirstanlıqda xadiməlik edirdi. Bu on ilin son yeddi ili Qiyas müəllimin rəhbərliyi ilə keçmişdi, ona qədər «Qarğa qondu qəbirstanlığına» az qala ayda bir müdir gəlib gedirdi, ancaq yeddi il idi ki, Qiyas müəllimin müdirliyi davam edirdi və heç kimin azacağı da olsun, şübhəsi yox idi ki, Qiyas müəllim ömrünün sonuna kimi də burda müdir olacaq.

Fasilə zamanı – Qiyas müəllim dəyiqdədəyiqə nəzarət edirdi: saat bir tamamlə iki tamam arası – xadimələr süpürgeyi, şvabraları səliqə ilə də dəhlizin divarına söylənən sonuna kimi də burda müdir olacaq.

Novruz bayramında özü gəlib

Qəbirstanlıqda məhəbbət əhvalatı*(Hekayə)*

evdən nə gətirmişdisə, elektrik sobasında qızıldıb qoyurdu öz qabağına – və Ziba xala deyirdi: «- Bu köpəkoğlunu (yəni ki, Qiyas müəllimi) öldəndə də burda basdıracaq-lar.» Şöli zarafatla: «- Ziba xala, - deyirdi. - Səni Qiyas müəllimlə barışdıracam.» Ziba xala: «- Pax!.. Allah vurmuşdu onu! Yoxsa ki, elə sənin qədrini də çox bilir? Səhərdən axşamacan canını qoyursan burda! O qəbiri təmizlə, buranı sil-süpür!.. Bir xoş söz eşitmisən onnan? Ay eşitdin a!.. Mən öləndə də heç yasına gəlməyəcək!.. Cəhənnəmə gəlsin! Onunku odu ki, Ziba xala Qiyas müəllimi yamasıyırdı.. «Suleymanova, az-z-z, buranı bir də sil! Xanukova, az-z-z, bir də gecikəsən, daha işə gəlmə!..» Elə sənin başuңcut!..»

Xanukova (Qiyas müəllim işçiləri ancaq famili ilə çağırırdı) Ziba xalanın famili idi, yaşı da yetmiş haqlamışdı və buna görə idi, ya nəyə görədisə, tez-tez ölümdən danışırdı. Bir oğlu vardı, Semyon (Ziba xala tez-tez onun adını çəkirdi: «- Məna nə lazımdı? Heç nə! Syanonun canı sağ olsun!..), ailəsi ilə İzrailə köçmüşdü, deyilənə görə oradakı böyük restoranlarda birində əspaz işləyirdi və onun köhnə qalstukunu taxan, udqunandan nazik və dənisi qırışq boğazının iri və ucu iti hürlqumu qalxıb-ənən, əlli yeddi-əlli səkkiz, bəlkə də, altmış yaşlı bu anıq, uzun burun, qarabəniz adamın bir dəfə də olsun, üzü gülməzdi və Allah onun qup-quru dilinə heç olmasa bir ciqənaq şirniqlik verməyi də əsirgəmişdi.

Yənə Qiyas müəllimin dənizdən əsas bu gözəl yaz mehinin ətrafı da yaydığı gül-çiçək ətrinə qənim kə-

silmiş cır səsi gəlirdi:

- Süleymanova!..

Şöli aşağıdan yuxarı:

- Gəliərəm, Qiyas məllim, gəli-rəm. - qışqırdı və Muxtar kişi bu dəfə, elə bil, Şöliyə də, lap elə Qiyas müəllimin özüinə də lağ edədə güllümsədi.

«Qarğa qondu qəbirstanlığında» dəfn etməyəcəklər – şəhərdə yəhudilərin öz qəbirstanlığı var idi, müsəlmanların öz qəbirstanlığı, xaçpərəstlərin də öz qəbirstanlığı – hətta bütün dinlərin qəddar düşməni Sovet hökuməti də yetmiş il nə qədər çalışdsı da, belə bir qəbirstanlıq ayrı-seçkiliyinin öhdəsindən gələ bilmədi.

Şölünün də yaşı az deyildi, bu il əlli tamam olacaqdı və Şöli də Zibaxala kimi tək yaşayırdı (ümumiyyətlə, bu qəbirstanlıq, elə bil, tək insanları məmləkəti idi), – oğlu Rusiyada, Barnaul şəhərində polis nəfəri işləyirdi, bir rus arvadla evlənmişdi, iki uşağı var idi, bundan başqa, Şöli artıq bilirdi ki, o arvadın əvvəlki arından

də iki uşağı var, ancaq Şöli hələ ki, nəvələri görməmişdi – oğlu nə gəlirdi, nə də yanına çağırırdı, təkəcə elə məktub yazırdı: necəsən, Novruzda gələcəyəm. ancaq hər

Qiyas müəllim bu boya qəbirstanlıqdakı qəbirlərin demək olar ki, hamısını bir-bir tanıyırdı və hansı qəbrin hansı cərgədə, hətta hansı qəbirlərin arasında olduğunu da bilirdi. Adətən, Muxtar kişinin adı çəkildə qəbirstanlıq işçilərinin sifətində bir təbössüm yaranırdı, ancaq Qiyas müəllimin heç dodadı da qaçmırdı və bu dəfə də həmişəki quruluşu ilə sü-mükləri görünən uzun barmağını qarşı-qarşuya durduğu qəbrə tərəf uzadıb:

- Az-z-z, - dedi. - Sən görmürsən zeytunun budağı nətər uzanıb?

Bu, əlli yaşında – elə Şöliyəvadla evlənmişdi, iki uşağı var idi, bundan başqa, Şöli artıq bilirdi ki, o arvadın əvvəlki arından də iki uşağı var, ancaq Şöli hələ ki, nəvələri görməmişdi – oğlu nə gəlirdi, nə də yanına çağırırdı, təkəcə elə məktub yazırdı: necəsən, Novruzda gələcəyəm. ancaq hər

Novruz bayramında özü gəlib

Novruz bayramında özü gəlib çımırdı, hədiyyə göndərirdi: ya bir yaylıq olurdu, ya bir kofta, ya da bir yun jempir və hər dəfə də bir yun jempir və hər dəfə də Şöliyə elə gəlirdi ki, oğlu il boyu arvadından gizlin pul yığırlı, eləcə gizlin-gizlin də hədiyyə alıb ona göndərirl.

Qızımın işləri pis deyildi, ictimai sinif müəllimi idi, yeddi il bundan qabaq Pedaqoji Universiteti bitirib rayona təyinat almışdı, orda da bir baytar həkimə – yaxdən axşamacan canını qoyursan burda! O qəbiri təmizlə, buranı sil-süpür!.. Bir xoş söz eşitmisən onnan? Ay eşitdin a!.. Mən öləndə də heç yasına gəlməyəcək!.. Cəhənnəmə gəlsin! Onunku odu ki, Ziba xala Qiyas müəllimi yamasıyırdı.. «Suleymanova, az-z-z, buranı bir də sil! Xanukova, az-z-z, bir də gecikəsən, daha işə gəlmə!..» Elə sənin başuңcut!..»

Xanukova (Qiyas müəllim işçiləri ancaq famili ilə çağırırdı) Ziba xalanın famili idi, yaşı da yetmiş haqlamışdı və buna görə idi, ya nəyə görədisə, tez-tez ölümdən danışırdı. Bir oğlu vardı, Semyon (Ziba xala tez-tez onun adını çəkirdi: «- Məna nə lazımdı? Heç nə! Syanonun canı sağ olsun!..), ailəsi ilə İzrailə köçmüşdü, deyilənə görə oradakı böyük restoranlarda birində əspaz işləyirdi və onun köhnə qalstukunu taxan, udqunandan nazik və dənisi qırışq boğazının iri və ucu iti hürlqumu qalxıb-ənən, əlli yeddi-əlli səkkiz, bəlkə də, altmış yaşlı bu anıq, uzun burun, qarabəniz adamın bir dəfə də olsun, üzü gülməzdi və Allah onun qup-quru dilinə heç olmasa bir ciqənaq şirniqlik verməyi də əsirgəmişdi.

Yənə Qiyas müəllimin dənizdən əsas bu gözəl yaz mehinin ətrafı da yaydığı gül-çiçək ətrinə qənim kə-

silmiş cır səsi gəlirdi:

- Süleymanova!..

Şöli aşağıdan yuxarı:

- Gəliərəm, Qiyas məllim, gəli-

rəm. - qışqırdı və Muxtar kişi bu dəfə, elə bil, Şöliyə də, lap elə Qiyas müəllimin özüinə də lağ edədə güllümsədi.

Yənə Qiyas müəllimin dənizdən əsas bu gözəl yaz mehinin ətrafı da yaydığı gül-çiçək ətrinə qənim kə-

silmiş cır səsi gəlirdi:

- Süleymanova!..

Şöli aşağıdan yuxarı:

- Gəliərəm, Qiyas məllim, gəli-rəm. - qışqırdı və Muxtar kişi bu dəfə, elə bil, Şöliyə də, lap elə Qiyas müəllimin özüinə də lağ edədə güllümsədi.

nəsr

Qiyas müəllim qoymamışdı, ancaq Qiyas müəllim başqa bir qayda qoymuşdu ki, xadimlərlə bazar günləri də növbə ilə işə çıxmalı, sil-süpür etməli, səliqə-səhman yaratmalıydı. Qəbirstanlığı başlı-başına buraxmaq olmazdı – insan öləndə baxmır ki, bazarıdı, ya hansı gündü və Qiyas müəllim növbətçi cədvəli düzəlmişdi – o cədvəl üzrə xadimlər növbə ilə bazar günləri işə çıxırdı və səbah da Şölünün növbəsi idi.

Dənizdən əsən o yaz mehi birdən-birə gəldiyi kimi, birdən-birə də keçib getdi və o gözəl gül-çiçək ətrini də həmişəki kimi özü ilə aparadı. Qəbirlərdə yatan rəhmətliklər üçün gətirilmiş güllərin ölgün ətri yenə bir-birinə qarışdı və belə vaxtlarda olduğu kimi, indi də Şöliyə elə gəldi ki, artıq tumurcuqlamağa başlamış ağaclar da o gözəl gül-çiçək ətrinin keçib gətməsindən bıkəf oldu,

Novruz bayramında özü gəlib

Novruz bayramında özü gəlib çımırdı, hədiyyə göndərirdi: ya bir yaylıq olurdu, ya bir kofta, ya da bir yun jempir və hər dəfə də bir yun jempir və hər dəfə də Şöliyə elə gəlirdi ki, oğlu il boyu arvadından gizlin pul yığırlı, eləcə gizlin-gizlin də hədiyyə alıb ona göndərirl.

Qızımın işləri pis deyildi, ictimai sinif müəllimi idi, yeddi il bundan qabaq Pedaqoji Universiteti bitirib rayona təyinat almışdı, orda da bir baytar həkimə – yaxdən axşamacan canını qoyursan burda! O qəbiri təmizlə, buranı sil-süpür!.. Bir xoş söz eşitmisən onnan? Ay eşitdin a!.. Mən öləndə də heç yasına gəlməyəcək!.. Cəhənnəmə gəlsin! Onunku odu ki, Ziba xala Qiyas müəllimi yamasıyırdı.. «Suleymanova, az-z-z, buranı bir də sil! Xanukova, az-z-z, bir də gecikəsən, daha işə gəlmə!..» Elə sənin başuңcut!..»

Xanukova (Qiyas müəllim işçiləri ancaq famili ilə çağırırdı) Ziba xalanın famili idi, yaşı da yetmiş haqlamışdı və buna görə idi, ya nəyə görədisə, tez-tez ölümdən danışırdı. Bir oğlu vardı, Semyon (Ziba xala tez-tez onun adını çəkirdi: «- Məna nə lazımdı? Heç nə! Syanonun canı sağ olsun!..), ailəsi ilə İzrailə köçmüşdü, deyilənə görə oradakı böyük restoranlarda birində əspaz işləyirdi və onun köhnə qalstukunu taxan, udqunandan nazik və dənisi qırışq boğazının iri və ucu iti hürlqumu qalxıb-ənən, əlli yeddi-əlli səkkiz, bəlkə də, altmış yaşlı bu anıq, uzun burun, qarabəniz adamın bir dəfə də olsun, üzü gülməzdi və Allah onun qup-quru dilinə heç olmasa bir ciqənaq şirniqlik verməyi də əsirgəmişdi.

Yənə Qiyas müəllimin dənizdən əsas bu gözəl yaz mehinin ətrafı da yaydığı gül-çiçək ətrinə qənim kə-

silmiş cır səsi gəlirdi:

- Süleymanova!..

Şöli aşağıdan yuxarı:

- Gəliərəm, Qiyas məllim, gəli-

rəm. - qışqırdı və Muxtar kişi bu dəfə, elə bil, Şöliyə də, lap elə Qiyas müəllimin özüinə də lağ edədə güllümsədi.

Yeni ildə, Novruz bayramında, bir də Respublika günündə işçilərdə Fondun hədiyyələrini verirdi. Qiyas müəllim səliqə-səhmanla bir qalın «Fond jurnalı» düzəlmişdi və paylanan hədiyyələrin adlarını da, qiymətlərini də, tarixlərini də bir-bir o «Fond jurnalı»na yazırdı, işçilər də hədiyyələri götürəndə jurnala qol çəkirdilər.

Şöli hərdən Ziba xalanı cırna-dırırdı: «- Görürsən, Ziba xala, - deyirdi.- Kişi öz halal maasını da bizimçün xərcləyir. Özü gedib bizim üçün bir-bir hədiyyələr alır? Buna nə sözün?» Ziba xala: «- Pax!..- deyirdi. - Mənə verdiyi duxudan olmaz!.. Sovet vaxtı o duxulan kişi döləkləri işlədirdi...» Şöli də gülə-gülə fikrindən keçirdi (amma demirdi) ki, arvadın, deyəsən, ürayindən fransız ətri keçir – lap fransız ətri alıb gətirdi Qiyas məllim, sənin, ay Ziba xala, day, harana yarasırl fransız ətri?

Novruz bayramında özü gəlib

Novruz bayramında özü gəlib çımırdı, hədiyyə göndərirdi: ya bir yaylıq olurdu, ya bir kofta, ya da bir yun jempir və hər dəfə də bir yun jempir və hər dəfə də Şöliyə elə gəlirdi ki, oğlu il boyu arvadından gizlin pul yığırlı, eləcə gizlin-gizlin də hədiyyə alıb ona göndərirl.

Qızımın işləri pis deyildi, ictimai sinif müəllimi idi, yeddi il bundan qabaq Pedaqoji Universiteti bitirib rayona təyinat almışdı, orda da bir baytar həkimə – yaxdən axşamacan canını qoyursan burda! O qəbiri təmizlə, buranı sil-süpür!.. Bir xoş söz eşitmisən onnan? Ay eşitdin a!.. Mən öləndə də heç yasına gəlməyəcək!.. Cəhənnəmə gəlsin! Onunku odu ki, Ziba xala Qiyas müəllimi yamasıyırdı.. «Suleymanova, az-z-z, buranı bir də sil! Xanukova, az-z-z, bir də gecikəsən, daha işə gəlmə!..» Elə sənin başuңcut!..»

Xanukova (Qiyas müəllim işçiləri ancaq famili ilə çağırırdı) Ziba xalanın famili idi, yaşı da yetmiş haqlamışdı və buna görə idi, ya nəyə görədisə, tez-tez ölümdən danışırdı. Bir oğlu vardı, Semyon (Ziba xala tez-tez onun adını çəkirdi: «- Məna nə lazımdı? Heç nə! Syanonun canı sağ olsun!..), ailəsi ilə İzrailə köçmüşdü, deyilənə görə oradakı böyük restoranlarda birində əspaz işləyirdi və onun köhnə qalstukunu taxan, udqunandan nazik və dənisi qırışq boğazının iri və ucu iti hürlqumu qalxıb-ənən, əlli yeddi-əlli səkkiz, bəlkə də, altmış yaşlı bu anıq, uzun burun, qarabəniz adamın bir dəfə də olsun, üzü gülməzdi və Allah onun qup-quru dilinə heç olmasa bir ciqənaq şirniqlik verməyi də əsirgəmişdi.

Yənə Qiyas müəllimin dənizdən əsas bu gözəl yaz mehinin ətrafı da yaydığı gül-çiçək ətrinə qənim kə-

silmiş cır səsi gəlirdi:

- Süleymanova!..

Şöli aşağıdan yuxarı:

- Gəliərəm, Qiyas məllim, gəli-rəm. - qışqırdı və Muxtar kişi bu dəfə, elə bil, Şöliyə də, lap elə Qiyas müəllimin özüinə də lağ edədə güllümsədi.

Novruz bayramında özü gəlib

Novruz bayramında özü gəlib çımırdı, hədiyyə göndərirdi: ya bir yaylıq olurdu, ya bir kofta, ya da bir yun jempir və hər dəfə də bir yun jempir və hər dəfə də Şöliyə elə gəlirdi ki, oğlu il boyu arvadından gizlin pul yığırlı, eləcə gizlin-gizlin də hədiyyə alıb ona göndərirl.

Qızımın işləri pis deyildi, ictimai sinif müəllimi idi, yeddi il bundan qabaq Pedaqoji Universiteti bitirib rayona təyinat almışdı, orda da bir baytar həkimə – yaxdən axşamacan canını qoyursan burda! O qəbiri təmizlə, buranı sil-süpür!.. Bir xoş söz eşitmisən onnan? Ay eşitdin a!.. Mən öləndə də heç yasına gəlməyəcək!.. Cəhənnəmə gəlsin! Onunku odu ki, Ziba xala Qiyas müəllimi yamasıyırdı.. «Suleymanova, az-z-z, buranı bir də sil! Xanukova, az-z-z, bir də gecikəsən, daha işə gəlmə!..» Elə sənin başuңcut!..»

Xanukova (Qiyas müəllim işçiləri ancaq famili ilə çağırırdı) Ziba xalanın famili idi, yaşı da yetmiş haqlamışdı və buna görə idi, ya nəyə görədisə, tez-tez ölümdən danışırdı. Bir oğlu vardı, Semyon (Ziba xala tez-tez onun adını çəkirdi: «- Məna nə lazımdı? Heç nə! Syanonun canı sağ olsun!..), ailəsi ilə İzrailə köçmüşdü, deyilənə görə oradakı böyük restoranlarda birində əspaz işləyirdi və onun köhnə qalstukunu taxan, udqunandan nazik və dənisi qırışq boğazının iri və ucu iti hürlqumu qalxıb-ənən, əlli yeddi-əlli səkkiz, bəlkə də, altmış yaşlı bu anıq, uzun burun, qarabəniz adamın bir dəfə də olsun, üzü gülməzdi və Allah onun qup-quru dilinə heç olmasa bir ciqənaq şirniqlik verməyi də əsirgəmişdi.

Yənə Qiyas müəllimin dənizdən əsas bu gözəl yaz mehinin ətrafı da yaydığı gül-çiçək ətrinə qənim kə-

silmiş cır səsi gəlirdi:

- Süleymanova!..

Şöli aşağıdan yuxarı:

- Gəliərəm, Qiyas məllim, gəli-rəm. - qışqırdı və Muxtar kişi bu dəfə, elə bil, Şöliyə də, lap elə Qiyas müəllimin özüinə də lağ edədə güllümsədi.

Novruz bayramında özü gəlib

Novruz bayramında özü gəlib çımırdı, hədiyyə göndərirdi: ya bir yaylıq olurdu, ya bir kofta, ya da bir yun jempir və hər dəfə də bir yun jempir və hər dəfə də Şöliyə elə gəlirdi ki, oğlu il boyu arvadından gizlin pul yığırlı, eləcə gizlin-gizlin də hədiyyə alıb ona göndərirl.

Qızımın işləri pis deyildi, ictimai sinif müəllimi idi, yeddi il bundan qabaq Pedaqoji Universiteti bitirib rayona təyinat almışdı, orda da bir baytar həkimə – yaxdən axşamacan canını qoyursan burda! O qəbiri təmizlə, buranı sil-süpür!.. Bir xoş söz eşitmisən onnan? Ay eşitdin a!.. Mən öləndə də heç yasına gəlməyəcək!.. Cəhənnəmə gəlsin! Onunku odu ki, Ziba xala Qiyas müəllimi yamasıyırdı.. «Suleymanova, az-z-z, buranı bir də sil! Xanukova, az-z-z, bir də gecikəsən, daha işə gəlmə!..» Elə sənin başuңcut!..»

Xanukova (Qiyas müəllim işçiləri ancaq famili ilə çağırırdı) Ziba xalanın famili idi, yaşı da yetmiş haqlamışdı və buna görə idi, ya nəyə görədisə, tez-tez ölümdən danışırdı. Bir oğlu vardı, Semyon (Ziba xala tez-tez onun adını çəkirdi: «- Məna nə lazımdı? Heç nə! Syanonun canı sağ olsun!..), ailəsi ilə İzrailə köçmüşdü, deyilənə görə oradakı böyük restoranlarda birində əspaz işləyirdi və onun köhnə qalstukunu taxan, udqunandan nazik və dənisi qırışq boğazının iri və ucu iti hürlqumu qalxıb-ənən, əlli yeddi-əlli səkkiz, bəlkə də, altmış yaşlı bu anıq, uzun burun, qarabəniz adamın bir dəfə də olsun, üzü gülməzdi və Allah onun qup-quru dilinə heç olmasa bir ciqənaq şirniqlik verməyi də əsirgəmişdi.

Yənə Qiyas müəllimin dənizdən əsas bu gözəl yaz mehinin ətrafı da yaydığı gül-çiçək ətrinə qənim kə-

silmiş cır səsi gəlirdi:

Şöli dünən kotlet bışırmışdı, ikisini bu gün işə aparıb naharda yemişdi, ikisini də axşama saxladı, amma o yaz axşamı kotletləri meyili çəkmədi, yemədi, bir az ora-bura vurmuxdu, sonra da hamama girib çimməyə başladı və kisələ-nə-kisələ-nə də həmişəlik bir uzaqlıqda qalmış o yamacdakı güllü-çiçəklı gözəl çəmənlik Şölünün yadına düşdü – o gözəl çəmənlik ki, kəndlərləndən axan Duruçay o yamacın ətayindən keçirdi və yay vaxtları 14-15 yaşlı Şöli çayın qırağında oturub ayaqlarını yuyurdu və hərdən gözcük görəndə ki, elə onun yaşıdları olan bir-iki oğlan adda-budda ağacların arxasından gizlincə ona baxır, özünü gorməməzliyə vururdu, paltarının ətəyi bir az da yuxarı qaldırırdı, əli ilə baldırına da su çəkirdi və onun ağappaq, dolu və balıq kimi hamar baldır gün işığında elə o balıq pulları kimi işıldayırdı.

Düzdü, o xof yox olub getmişdi, ancaq Şölünün ürəyi ancaq qəbir daşlarının tozunu ala-ala gəlib Muxtar kişinin şəkli ilə üzbəüz dayananda ağıldı və Şöli bərkədən: - Salam, a kişi!- dedi. - Kəfin yə-nə sazdı?

Əcdadların izi ilə

“Qavaldası”nın sədası hər bir azərbaycanlının yaddaşında yaşayır. Bəzilərinə illərlə susmağına, dillənib ruhunu oymatmasına baxmayaraq, bu daşın səsi yaddaşımızın bir küncündə diridir həmişə. Bu səs bizə əcdadların getdiyi yolu-milliyaddaş sistemimizin başlanğıc nöqtəsini göstərir. “Qavaldası”ndan qopan səda bizimlə birgə yol gedir və sonda yaddaşımızın Vətəni olan Qobustan qayalarına qovuşur.

1981-1994-cü ildə Qobustanda tədqiqatlar aparan məşhur Norveç səyyahı Tur Heyerdal qayalardakı təsvirləri görəndən sonra əlini göyə qaldıraraq, “mən artıq təslim oldum, buralar nəhəng sivilizasiyanın beşiyidir”, deməklə yaddaşımızın daş Vətəninin qədimliyini və bəşəriyyətini təsdiqləmiş oldu. Əslində, Qobustanda aşkar edilən 6000-dən artıq qayaüstü təsvir, 20 mağara və yaşayış yeri, 40 kuruqanın hər biri ayrı-ayrılıqda səsdir, sədadır. O səslərin qorunduğu Qobustan Dövlət Tarix və Bədii Qorluğu 2007-ci ildən UNESCO-nun Ümumdünya İrsi siyahısında yer alır. Yaddaşımızın SƏSini artıq UNESCO qoruyur.

Muzeyin ərazisi 3096 hektardır, 3 böyük dağın - Böyükdaş, Kiçikdaş və Çingirdağ-arasında yerləşən eksponatlar bura gələnləri tarixin seyrinə salır. Ərazi ilk dəfə 1941-ci ildə böyük arxeoloq İshaq Cəfərzadə tərəfindən kəşf edilib. Lakin müharibənin başlanması alimin işlərini yarımçıq qoyub. Yalnız 1947-ci ildə tədqiqatlarına davam edən arxeoloq elmi axtarışların nəticəsi olaraq 750 qaya üzərində döymə, qazma və sürtmə üsulları ilə çəkilən 3500-dən artıq insan və heyvan rəsmini və müxtəlif işarə yazılar - petroqliflər qeydə alıb, 20 qayaaltı sığınacaq aşkarlayıb.

Həmin təsvirlərin rəmziliyi və tarixi-mifoloji cəhətdən vacibliyi haqqında az sonra ətraflı danışacağıq. Hələlik isə, Qobustandakı iki sirlə eksponat-qaya parçasından - “Günəş saati” və “Qavaldası”dan söz açaq:

Əcdadlarımız “Günəş rəsədxanası” və ya “Günəş saati” adlanan qayadan bir növ astronomik cihaz kimi istifadə ediblər. Qədim insanlar ili hər biri 40 gündən ibarət 9 aya bölüb ki, bu işdə onlara “Günəş saati” yardımçı olub. Bundan əlavə, Qobustan qayalarında işıq-kölgə prinsipi ilə işləyən “Qnomon təqvim”i dünyada bənzəri olmayan ən mükəmməl təqvimlərdən biridir və Neolit dövrünə aid ən böyük tapıntılarından sayılır.

“Qavaldası” adlanan daş musiqi qurğuları qədim qobustanlıların böyük ixtirası kimi dəyərləndirilir. Onun çox müdhiş siri var: tərənin döşündə yastıq kimi iki iri daşın üstündə üçüncü yastıq daş qoyulurdu. Alt daşlarla üst daş arasında boşluq olduğundan dərə ilə cərəyan edən hava axını bu boşluqdan keçdiyi üçün kiçik toxunuş belə “Qavaldası”da yüksək səs yaradırmış.

Möhtəşəm musiqi qurğuları indinin özündə də yerlərinədir və quruluşları, qeyri-adi səsləri ilə qoruyğa gələnlərin diqqətinə və heyratına səbəb olur.

Qayadakı təsvirlər - gizli simvollar

Qədim Qobustan sakinləri miras qoyduqları təsvirlərdə xüsusi informasiyaları da şifrələyiblər. Min illərlə bir-birinin ardınca gələn nəsillər tərəfindən təxminən min qayada çəkilən 4-5 mindən artıq heyvan, insan şəkilləri, həyatı macərələr, ov və rəqs səhnələrinin hər biri həm də batini informasiya daşıyıcısıdır. Misirşünas alim, qədim və batini yazılı mənbələr üzrə araşdırmaçı Firudun Kərimovun sözlərinə görə, o təsvirlərin hər biri qədim sivilizasiyaya aid şifrələrdir:

QOBUSTAN - açıq səma altında muzey

“Qobustan Azərbaycanın şüurlu insan məskəni olmasına bir sübutdur. Buradakı rəmzlər bizim kamil xalq olduğumuza bir dəlildir. Qobustan haqqında demək olar ki, yoxdur yazmamışam. Çünki bu kamilliyin primitiv şəkildə insanlara çatdırılması olardı. Batini mənada bütün qədim yazılar, o cümlədən Qobustandakı təsvirlər çətinliklə çözümlən bilən rəmzlərdir. Allahın bu dünyada gördüyü işlər qədim yazılarda daha geniş və daha izahlı verilib. Ona görə Qobustandakı qayaüstü rəsmlər sufilər üçün, müəyyən fikirləri çatdırmağın sadə üsulu kimi başa düşülür. Buradakı qayıq - Ra-Omon yəni, Rəhman, Allahın göy sularında, yəni, ilkin materiyada yaratdığı “qeyb aləmi”nin rəmzidir. Qayığın ucundakı Günəş isə Ra Omon-Rəhman, Allahın öz obrazıdır. Öküz də həmçinin Allahın göyde yaratdığı “qeyb aləmi”nin digər rəmzidir.

Ümumiyyətlə, sufi məntiqinə görə, dünyada yalnız mütləq varlıq olan Ali Haqq yaradıcılıqla məşğul olub. Hər şey Mütləq Haqqın təzahürü olduğu kimi, insanla bağlı bütün yaradılış da onunla vəhdətdə olan Allaha məxsusdur. Yer üzündəki bütün maddi və maddəni abidələrdə hər şey məhz tək Allahın fəaliyyətinə həsr olunub. “Qobustan” sözünün özü də açılışa ehtiyacı olan rəmzdür. Bu simvol “qobu” və “stan” rəmzlərindən yaranaraq, “Qeyb aləminin ölkəsi” mənalarını verir.

“Stan” rəmzi həm də qədim Mısırda dörd ünsürə - od, su, hava, torpaq-asanlıqla keçən ilkin materiyayı - İlahı bildirir. Başqa sözlə, Qobustan dirilik suyundan yaradılan Qeyb aləmi, ruhlar dünyası - cənnət deməkdir”.

Qobustan rəmzlərinin dili ilə qiymətləndirən F. Kərimovun sözlünə qüvvət olaraq deyək ki, buradakı qayalarda ən çox qayıq təsvirləri var. Batini yazılarda “qeyb aləmi”nin rəmzi sayılan qayıqlar Qobustan qayalarında müxtəlif forma və vəziyyətlərdə təsvir edilib. Təəssüf ki, adlı-sanlı alimlərimiz belə Qobustan qayalarındakı qayıq təsvirlərini yalnız ovçuluq, balıqçılıq vasitəsi kimi dəyərləndirirlər. Guya, Şumer, Mesopotamiya sivilizasiyasından da qədim Qobustanda qayıq yalnız ovçuluq predmeti olub. Batini yazılara inansa, Qobustan sakinlərinin inanc sistemində qayıq müqəddəs idi. Alimlər Qobustandakı 29 sayılı qayadakı səhnəni təxminən bu cür oxuyublar: qayıq səfərdən uğurla qayıdıb. Sahildəki adamlar sevinclərini, şadlıqlarını rəqs edərək bildirirlər. Bu izahı sifət müstəvisindədir. Batini mənada isə səfərdən qayıdan qayıq qeyb aləminə var olmağın nişanəsi kimi göstərilir.

Qobustan və Qədim türklər

AMEA-nın Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun əməkdaşı, professor Güllü Yoloğlu isə

Qobustan məfhumuna sırf türköloji və etnoqrafik aspektdən yanaşır. Onun sözlərinə görə, hazırda Qobustanda qorunan eksponatlar, qayaüstü rəsmlər qədim insanların Xəzər dənizinin sahillərindən Mərkəzi Asiyaya və Sibir ərazilərinə getmə faktını söyləməyə imkan verir: “Qobustan Dövlət Tarix və Bədii Qorluğu dünya əhəmiyyətli abidələr siyahısına daxildir. Orada tarixin bir deyil, müxtəlif dövrlərinə aid vacib faktlara rast gəlmək mümkündür. Qayaüstü rəsmlərdən görmək olar ki, müxtəlif dövrlərə aid olmasına baxmayaraq, xalqın inanc sistemi dəyişməz qalıb. Qobustan türk dünyasının inanc sisteminin ilkin tədqiqat obyektini kimi çox vacib məkandır. Qayaüstü rəsmlərdə bir çox bitki və heyvan növləri təsvir olunub ki, hazırda onların kökü tamamilə kəsilib. Onları tədqiq etməklə, Azərbaycanda baş verən iqlim dəyişikliklərini də müşahidə etmək mümkündür.

Qobustan qayalarındakı təsvirlərin hər biri ayrı-ayrılıqda rəmzdür, ayrı-ayrılıqda tarixi bilgidir. Sibirdə tədqiqat işi apararkən mənə məlum oldu ki, oradakı təsvirlərlə Qobustan və Gəmiqaya (Naxçıvan) rəsmləri çox oxşardılar. Lakin Qobustan qaya təsvirləri onların ən qədimidir. Bu fakt onu göstərir ki, qədim insanlar Şərqdən Qərbə köç edərək, mədəniyyətlərini həmin ərazilərə də yayıblar. Sovet arxeoloqu professor

Leonid Sztatov qeyd edib ki, qədim insanların böyük köçü Şərqdən Qərbə olub. Xəzər sahillərində yaşayan insanlar Sibiryayı ərazilərə gələrək buradakı insanlara əkinçilik, maldarlıq, sənətkarlıq bacarıqlarını aşılayıblar. O vaxta qədər isə bu ərazilərdə yaşayan qədim insanlar yalnız ovladıqları balıqlarla, arı pətəklərində qalan ballarla, cır meyvələrlə qidalanırmış. Sztatov türk etnosuna qarşı müsbət fikri ilə seçilən alim deyil. Hətta hunların türk olmasına şübhə ilə yanaşır. Amma qədim dövrdə insanların ilk olaraq bu ərazilərdən qərbə tərəf köçdüyünü etiraf etməyə məcbur olub.

Tur Heyerdal və Qobustan

1981-1994-cü illərdə Qobustanda tədqiqatlar aparan Norveç səyyahı Tur Heyerdal buranı qədim sivilizasiyanın beşiyi adlandırıb.

Heyerdal əvvəlcə onu müşahidə edən yerli tədqiqatçılardan “dünyada qaya təsvirlərində əksini tapan qayıqların yaşı 3500 ildən çox deyil, bəs niyə sizinkilərin sorağı səkkiz minillik öncədən gəlir?” - deyər soruşur. Ona qayaların dibindən aparılan arxeoloji qazıntılardan aşkar edilən təsvirləri göstərəndə məşhur səyyah sevincdən əllərini qaldırır: “Bax, mən təslim. Bu qaya təsvirləri dünya mədəniyyətinin beşiklərindən olan Beynəlxalq dəniz qədimdir. Görünür, Azərbaycan da belə qədim ocaqlardan olub. Bu yadigarlardan sonra daha şübhəyə yer yoxdur”, cavabını verir.

Qobustan və “UFO”-lar

Qobustanın daha bir sirlə tərafi isə qədim insanların ilk dəfə məhz burada yadplanetlilərlə əlaqə yaratma versiyasıdır. Doğrudur, versiya o qədər inandırıcı görünməsə də, Türkiyənin bir neçə nüfuzlu televiziyanın araşdırma qrupu hələ 1990-cı illərin əvvəllərində məsələ ilə bağlı proqram hazırlayaraq, İsveç və Fransa mətbuatı səhifələrində bu mövzuya yer ayırmışdı. Fərziyyələrə görə, 1958-ci ildə Bakı Dövlət Universitetinin bir qrup alimi Qobustan ərazisində aparılan araşdırmalar nəticəsində maraqlı nəticələr əldə edir. Onlar bəzi təsvirlərdəki gizli rəmzləri, şifrə və sirləri ilk dəfə gördüklərindən araşdırmaları raport halına salaraq, Mərkəzə - Kremlə yollayırlar. Araşdırmalar SSRİ-nin o zamankı rəhbəri Nikita Xruşşovun çox maraqlandırdı. Xruşşov təcili şəkildə həmin ərazidə yenidən tədqiqatlar aparılmasını və raportda qeyd olunan gizli məsələlərin aydınlaşdırılmasını tapşırır. İsveçdən də mütəxəssislər cəlb olunur. Aparılan araşdırmaların nəticələri Avropadakı laboratoriyalara göndərilir. İsveç alimləri bəzi təsvirlərin fəzailər və onlara aid gəmilər olduğunu raport şəkildə Kremlə göndərir. Bundan sonra Xruşşovun əmri ilə SSRİ “KQB”-si Qobustanı tədqiqatlar üçün qapalı zona elan edir. Yerli alimlərə xüsusi göstəriş verilir ki, bu barədə heç yerdə nəşə danışmasınlar. İsveç alimləri isə ölkələrinə qayıtdıqdan sonra müəmmalı şəkildə öldürülür.

Elmin NURİ

Əvvəli 9-cu səhifədə

Şölünün urəyindən keçdi ki, yenə dəniz tərəfdən bir meh əsib gələydi, özüylə o gözəl gül-çiçək ətrini də gətirəydi, tumurcuqlamağa başlamış bu ağacları da sevindirəydi, – ancaq adamın ürəyindən keçəni çin eləyən hardaydı? Elə bir varlıq, elə bir güc varmı? – və Qiyas müəllim siqaret dalınca siqaret çəkə-çəkə qəbirlərin arasında dolaşmadığı üçün, elə bil, «Qarğa qondu qəbiristanlığı»nda bir-birinə qarışmış o ölgün gül qoxusunu daha da ağırlaşdırırdı.

Qiyas müəllimin nəyə yediğini, xörək bişirdiyini, ya paltar yuduğunu, hətta çay içdiyini də «Qarğa qondu qəbiristanlığı»nda heç kim görməmişdi, fasilə olanda da

Əynində yalnız mayka-trusik olan Qiyas müəllim, çarpayı kimi istifadə etdiyi köhnə divanın kənarında oturub, sümükləri görünən barmaqlarının arasındakı siqareti sümürt-ləyir, elə həmin əlinin ovucu ilə də gözünün, burnunun bir-birinə qarışmış suyunu silirdi və siqaret tüstüsü otağı elə doldurmuşdu ki, Şölyüə elə gəldi, elə bil, duman içində hansısa naməlum bir məkəndə, gözü ilə gördükləri də həyatda yox, elə o naməlum məkənda baş verir.

Və Qiyas müəllimin səsi də, «Qarğa qondu qəbiristanlığı»ndan yox, elə o naməlum məkəndan gəlirdi:
- Şöli...

Qiyas müəllim başını Şölünün dolu və isti döşlərinə sıxıb, gözlərini yumdu və hələ də onun barmaqlarının arasında olan siqaretin tüstüsü Şölünün gözlərini yaşartdı, elə buna bənd imiş kimi, Şöli özü də kövrəldi.

Qiyas müəllimin arıq vücudu Şölünün bədəninə sıxıldıqca, Şöli onun qabırğalarının arasından ürəyinin necə döyündüyünü hiss edirdi və bir müddət beləcə keçdi, sonra sükutu yenə Qiyas müəllimin xırıltılı, amma daha titrəməyən səsi pozdu:

- Şöli...
Şöli:
- Hıy? - soruşdu.
Qiyas müəllim:
- Sabah... - dedi. - Sabah zaksə gedək!..

Qəbiristanlıqda məhəbbət əhvalatı

Qiyas müəllim öz otağına keçib, qapını bağlayırdı və belə məlum olurdu ki, o, bütün işlərini-filanı ya səhər saat doqquzacaq, ya da axşam saat altıdan sonra görür və həmin bazar günü Şöli Muxtar kişinin sinə daşının tozunu alandan sonra bir-bir o biri qəbirlərə keçirdi, ancaq Qiyas müəllimin görünməməyi qəbiristanlığı açıq-aşkar kimsəyi, sahibsiz və baxımsız etmişdi.

Şöli qəbirlərin cərgəsindən çıxıb, inzibati binanın arxa tərəfinə keçdi və müdirin kabinetinin pəncərəsinə tərəf boylandı, ancaq o pəncərə də pərdə ilə elə kip örtülmüşdü ki, heç nə görünmürdü.

Qiyas müəllim hər nə idi, yaxşı idi, pis idi – özü bilər, ancaq insan idi və Şöli binanın ön tərəfinə keçib, içi yarınsıcaq suyla dolu vedrəni yerə qoydu, şvabranı binanın divarına söykəyərək içəri keçib, dar dəhlizdə dayandı: Qiyas müəllim sinəsindən gələn bir xırıltıyla öskürdü, sonra öskürəyi kəsdi və o inzibati binaya Şölünün heç xoşuna gəlməyən bir sükut çökdü. Şöli bir-iki addım irəliləyib kabinetin qapısı ağzında dayandı və Qiyas müəllimin sinədən gələn xırıltılı öskürəyi yenə o sükutu pozdu.

Həmin sakitcə metroda ölmürdü ki...

Və o anlarda Şölünün bədəni qəfil bir həyəcan büürdü, heç özü də bilmədi ki, qapını necə tıqqıldatdı:

- Qiyas müəllim!.. Qiyas müəllim!..

Qiyas müəllimdən səs çıxmırdı.

Şöli daha artıq bir həyəcan və hürkü ilə:

- Qiyas müəllim!.. – dedi.- Mənəm, Şöliyə...
Qiyas müəllimdən yenə səs çıxmırdı.

Və Şöli bu dəfə tamam bir qorxu içində qapını itələdi və qapı da arxadan kilidlənmədiyini üçün, cırıldaya-cırıldaya açıldı.

İlk dəfə idi ki, Qiyas müəllim Şölünü adıyla çağırırdı və Qiyas müəllimin bu yeddi ildə ilk dəfə onun adını çəkməsi, Şölünü o naməlum məkəndən çəkib özü-nə qaytardı – cəld addımlarla irəliləyib, pəncərənin örtüyünü yana çəkdi, dəstəyindən tutub dartdı və o pəncərə tayı da cırıldaya-cırıldaya bu yeddi ildə, bəlkə də, ilk dəfə açıldı.

Şöli Qiyas müəllimin qabağında dayanıb, hələ də keçib getməyən o həyəcan və hürkü ilə:
- Nə olub, ay Qiyas müəllim? - soruşdu.

Qiyas müəllim otağın get-gedə çəkilən dumanı içində nəmi işıldaşdırıb gözlərini Şölyüə zilləmişdi və həyəcan Şölünün büürmüşdü ki, birdən həyətdəki qara qart toyuğun baxışları onun gözlərinin qabağına gəldi, amma Qiyas müəllimin baxışlarında tərslik deyən bir şey yox idi, əksinə, aşkar bir yazıqlıq var idi.

Qiyas müəllim bir müddət beləcə Şölyüə baxdı, sonra xırıldayan və bir az da titrəyən səsi ilə:
- Şöli... - dedi. - Küçə itiyələ mənim aramda nə fərq var?.. Hı?.. De də, de, nə fərq var?..

Şöli Qiyas müəllimin bu sözlərindən başını tamam itirdi.

Qiyas müəllim o xırıltılı və daha əməlli-başlı titrəyən səsi ilə qırıq-qırıq:
- O küçə... - deyirdi. - O küçə iti kimi... yıxılıb... ölsəm, kim xəbərlə tutacaq, hı?.. Kim?.. Heç kim...
Və birdən Qiyas müəllim Şölünün qolundan tutdu və Şöli dolu və hamar qolunda Qiyas müəllimin siqaret iyi verən isti nəfəsini hiss etdikcə, elə bil, bu nəfəs, hansısa başqa bir varlığın içindən gəlir, o yüngül dəniz mehi kimi, qoluna dəyib keçirdi.

Qiyas müəllim Şölünü özü-nə tərəf çəkdi və Şöli divanda onun yanında oturdu – Şölünün əndamının ağırlığından sovet dövründən qalma divanın dəmir yayları cırıltıyla aşağı çökdü.

4.

O bazar günü Şöli evə gələndə gecə saat ona qalırdı.

Toyuqlar acqarına hinə girib yatmışdılar, Şöli həyət qapısını açanda deyəngən bir qaqqıltıyla qaçqıldayıb, tez də səslərini kəsdi.

Şöli həyətdəki krantı açıb əlini isladaraq, sifətinə çəkdi və birdən kəndlərindən axa-axa o gül-çiçəkli yamacın ətəyindən keçən Duruçay, Şölünün yadına düşdü, hətta ona elə gəldi ki, sifətinə sığal verirdi bu su da krant suyu yox, elə o Duruçayın sərin suyu. Çoxdan idi o gözəl Duruçay Şölünün yadına düşmüşdü və o gözəl Duruçay da, onun axıb getdiyi o yamac da, çayın qırağında oturub ayaqlarını suda şəppəldədən 14-15 yaşlı Şöli də indi çox uzaqlarda qalıb və Şölünün fikirindən keçdi ki, hə, elədi, ancaq həyatdı də...

Və Şöli bir müddət eləcə ayaq üstə dayandı, sonra evə keçməyib, krantın yanındakı taxta kətildə oturdu.

Göyün üzü tərtemiz idi, ay çıxmışdı, adda-budda ulduzlar parıldayırdı və o gecə sakitliyində ancaq dənizin uğultusu eşidilirdi.

Şöli iki gündən bir qırmızı qızılgüllər gətirib, səliqə ilə Səkinə Nofəl qızının sinə daşına düzən ərinə xatırladı və fikirləşdi ki, sabahda-birgündə Səkinə Nofəl qızının əri yenə o qırmızı qızılgüllərlə gələn kimi, ondan zeytun budağının icazəsini almaq lazımdı.

O ki, qaldı Ziba xalaya, Ziba xala, əlbəttə, dünyanın işlərinə mat qalacaqdı və Ziba xala çox yaşasın, yüz doxsandan da o tərəfə adlasın, ancaq haçansa ölsə, Qiyas onun yasına gedəcəkdı.

Sonra Şöli başını qaldırıb, bir müddət aya, ulduzlara baxdı və birdən-birə ona elə gəldi ki, Muxtar kişi göy üzündən ona baxıb gülümsəyir.

Şölünün də dodağı qaçdı.

2016

Cənnətdən qovulanların İblisi Biz

Kənan HACI

adətən, dar macalda, işimiz çətinə düşəndə Tanrını köməyə çağırıraq, ondan mədət umuruq, əllərimiz o gözəgörməzə doğru uzanır. Fransa poeziyasının nəhənglərindən olan Şarl Bodler isə görün nə deyir:

*Doğma atamız, qadir Allaha
Ağ olduq, cənnətdən
qovulduq daha,
ey İblis, dar gündə
kömək ol mənə!*

Bodleri anlamaq üçün bu misralardakı sarsıdıcı həqiqəti dərk etmək kifayətdir. Bir də Yohan Volfqan Hötenin "Faust"u... Göydə Tanrı ilə şeytan arasında mübahisə gedir. Şeytan Faustu asanlıqla əyri yola çəkə biləcəyini iddia edir. Tanrı isə insanın yaradılış etibarilə mükəmməl olduğunu, bəzən səhv etdiyini, bütün bunlara baxmayaraq, şeytanın toruna düşmədən doğru yolu tapa biləcəyini söyləyir və şeytana Faust üzərində sınaq aparmağa icazə verir. Bundan sonra ömrünün elmə sərf etsə də, istədiyi nəticələri əldə edə bilməyib təbiət üzərində öz hökmünü yeritmək üçün cadugərliyə əl atmış Faust özü də bilmədən Mefistofelin əlində oyuncağa çevrilir. Hötenin ehtışamlı bədii təfəkkürü yerdən göyə ucalmış sütunlar kimidir, bu sütunlar sanki Atlant kimi əsərin ideyasını öz çiyini üzərində saxlayır.

Esse janrının yaradıcısı sayılan Mişel Monte yazır ki, düşüncə bizim ruhumuzu ötəri "mən"imizdən qoparır və yerüstü dünya ilə bağlarımızı qırır. Yaradıcı insanın düşüncəsi isə tamam başqa fazaya keçir və orda Tanrı ilə İblis qarşılaşa bilər. Bodlerin şeirinin qəhrəmanı İblisə yenilmis, məğlub tövrüy-lə danışan adamdır və məğlublar həmişə qalıbdən aman diləyirlər.

Höte də, Bodler də, Cavid də məhz düşüncənin, təfəkkürün ali qatına yüksəlmiş insanlar idi və onların ilk baxışda küfr kimi görünən misraları da həqiqət axtarışlarından, yaradılışın sirrini açmaq ehtirasından doğurdu. Şairlər çox vaxt belə təhlükəli ovqatda olurlar və bu ovqat da ədəbiyyatın xeyrinə işləyir. Məhz ona görə bütün dünya şairlərin ruhu qarşısında baş əyir.

Bu mənada Tanrıya da, İblisə də "əli çatan" şairlər xüsusi kateqoriyaya malik insanlardır. Şeir məkəndan daha çox zamanı, onun ruhunu ifadə edir. Poeziya həm də çərcivələrə meydan oxumaq, dərisqal məkəndan çıxmaq üçün edilən cırıptılırdır. Sözlə məşğul olmaq bitmək bilməyən ağırlarla uğraşmaqdır, bu ağırlardan xilas olmaq üçün Tanrıya da, İblisə də üz tutmaqdır. Şairlərin günahları da adi insanların günahlarından fərqlidir. Çünki bu günahlar istənilən bütün hallarda insanı həqiqətə aparır.

Bu yazını yazarkən Bodlerin "İblisin duası" şeirini (şeir adıyla belə arif oxucuya çox şeyləri anladır) yenidən oxudum və dahi Hüseyn Cavidin "İblis"ində İblisin məşhur dialoqu beynimdə səsləndi.

İblis nədir?

- Cümlə xəyanətlərə bais...

Ya hər kəsə xain olan insan nədir?

- İblis...

Bu **s a y d a n**
"Fikir savaşları"
silsiləsindən yazılara başlayırıq. İlk məqalə qədim yunan filosofları Heraklit və Parmenid arasındakı mübahisə barədədir. Heraklit dünyada hər şeyin hərəkətdə olduğunu, hər şeyin dəyişdiyini fikrində idi, Parmenid isə təkid edirdi ki, dünya hərəkət yoxdur, heç nə dəyişmir.

"Dünyada hər şey hərəkətdədir, hər şey dəyişir!"

Qədim yunan filosofu Heraklit iddia edirdi ki, bir çaya iki dəfə girmək olmaz! Müasirləri tərəfindən başa düşülmədiyindən onları səfeh sayan, yurddaşlarından "ağlağan" ləqəbi alan, cəmiyyətdən kəsib dağlarda yaşayaraq otlarla, bitkilərlə qidalanan, fikirlərini çoxmənalı metaforlarla ifadə etdiyindən "Qəliz adam" adı olan Heraklit indi dillər əzbəri olan bu fikirlə nə demək istəyirdi?

Heraklitə görə, kainatda hər şey hərəkətdədir. Daimi hərəkət həm də daimi dəyişiklikdir, ona görə də eyni çaya iki dəfə girmək mümkün deyil: çünki hər dəfə səni başqa sular yuyacaq, təbiəti iki dəfə eyni vəziyyətdə yaxalamaq olmaz.

Nəyisə dəyişilməz vəziyyətdə görmüşüksə, sadəcə, onda baş vermiş dəyişikliyi tuta bilməmişik. Məsələn, soruşula bilər ki, niyə iki dəfə eyni otağa girmək olmaz – axı hər girişdə həmin divarlar, həmin pəncərələr, həmin tavan, həmin döşəmə, həmin mebellər?! Bu, ilk baxışdan belədir. Həmin otağa ikinci dəfə girəndə orada hava molekullarının tamam başqa kombinasiyası olacaq, döşəmənin taxtalarında gözəgörünməz mikroproses, dəyişiklik getmiş olacaq. Elə öz orqanizmədə bir saniyə ərzində minlərlə hiss etmədiyimiz kimyəvi, fiziki reaksiyalar – dəyişmələr gedir və biz də hər dəfə daha bir an əvvəlki adam olmuruq artıq.

Heraklit deyir ki, hərəkət faktı şeylərin mövcudluğunu da sual altında qoyur. Yəni bir şey hərəkətdədirsə, o eyni zamanda həm var, həm də yoxdur: "Eyni çaya həm giririk, həm də yox, həm varıq, həm də yox. Eyni şey həm canlıdır, həm ölü, həm yatmışdır, həm oyaq, həm gəncdir, həm qoca. Çünki bu, dəyişərək ona, o dəyişərək buna çevrilir".

Bu zaman bütün şeylər və xassələr özlərinin əksi olurlar: soyuq istiyə çevrilir, isti soyuğa, yaş quru olur, quru isə yaş. Hər şeyin öz əksinə çevrilməsi sadə keçid deyil, mübarizədir: gecə və gündüz, işıq və qaranlıq, tərəqqi və tənəzzül, doğum və ölüm, sevinc və kədər... bir-birilə mübarizədədir.

Əksliklərin mübarizəsi meydana gəlmənin tək şərtidir. Məsələn, erkək və dişi əksinsliyi olmasaydı, canlı varlıqlar olmazdı. Kosmos əksliklərin mübarizəsinin əmələ gətirdiyi harmoniyadır.

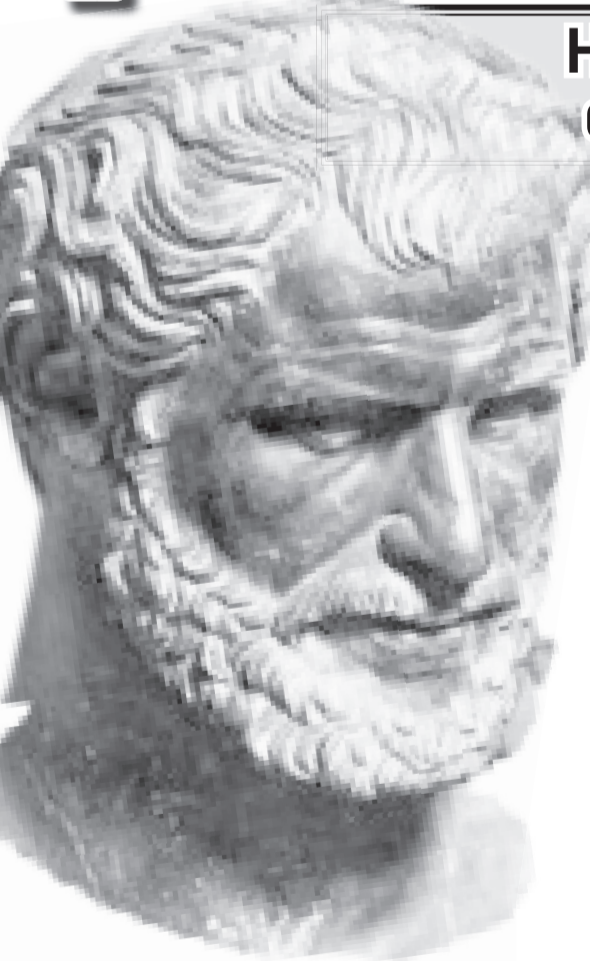
Filosofa görə, mübarizə aparən əksliklər bir-birinə elə keçirlər ki, bu zaman hər ikisi üçün ümumi olan eyni əsas saxlanılır. "Allah – gündüz və gecədir, qış və yaydır, müharibə və sülhdür, toxluq və aclıqdır". Yəni gündüz gecəyə keçir, gecə gündüzə keçir, qış yaya keçir, yay qışa keçir, müharibə sülhlə əvəzlənir, amma bu keçidlər zamanı Allah bütün keçidlərin eyni əsası olaraq qalmaqdadır: o həm gündüzdür, həm gecə, həm qışdır, həm yay, həm müharibədir, həm sülh, həm toxluqdur, həm aclıq. Kainat zidd ünsürlərdən əmələ gəlib, ziddiyyətlər arxasında isə həmişə "bir olan" dayanır. Enən və qalxan yol eynidir, yaxşı ilə pis eynidir, çevrədə başlanğıc və son nöqtə eynidir.

Heraklitə bu fikir belə aydınlaşdırılır: "Şeylər bir-birini həyatla öldürürlər: od torpağın ölümü ilə yaşayır, hava odun ölümü ilə, su havanın ölümü ilə yaşayır, torpaq suyun ölümü ilə. Ölməzlər ölümlüdü, ölümlülər ölməzdir: birinin həyatı başqasının ölümüdür və birinin ölümü başqasının həyatıdır".

Fikir savaşları

Düşüncələrin qarşıdurması

Heraklit: "Bir çaya iki dəfə girmək olmaz!"

Parmenid: "Bir çaya iki dəfə girmək olar!"

Heraklitə görə, hər bir təzahür öz əksliyinə keçdiyindən hər bir xassə nisbidir: "Dəniz suyu həm təmizdir, həm çirkli. O, balıqlar üçün qida mənbəyidir, amma insanlar üçün içməli su kimi yarırsızdır, zərərli". "Eşşəklər samanı qızıldan üstün tutardı" – yəni qızıl mütləq dəyər deyil, insanlar üçün qızıl dəyərlidirsə, eşşəklər üçün yem dəyərlidir. Məsələn, təmizlik haqqında olan təsəvvürün nisbilyi vurğulanan başqa fikir: "Donuzlar pələncdə çimirlər, quşlar tozda".

Bu universal yanaşma yaxşının və pisin, doğrunun və yalanın, ədalətin və ədalətsizliyin nisbi anlayışlar olduqları düşüncəsini doğurur. Ancaq Heraklitə görə, yaxşılığın mövcudluğu üçün pisiyin, işığın mövcudluğu üçün qaranlığın, toxluğun mövcudluğu üçün aclığın olması gərəklidir. Filosof əmindir ki, xəstəlik sağlamlığı, aclıq toxluğu, yorğunluq istirahəti xoş edir.

"Dünyada hərəkət yoxdur, heç nə dəyişmir!"

Başqa bir yunan filosofu Parmenid isə deyirdi ki, heç nə dəyişiklik prosesində deyil, dəyişiklik məntiqi olaraq qeyri-mümkündür. Filosof bu iddiasını necə əsaslandırır?

Parmenidə görə, heç nə heç nədən əmələ gəlmir və heç nə heçnəyə çevrilir, hər şey başqa şeydən əmələ gəlir və hər şey başqa şeyə çevrilir. Nəyə indi varsa, mümkün müdür ki, o əvvəllər olmayıb? Mümkündürsə, onda belə çıxır ki, əvvəllər olmayan həmin şey heçnədən əmələ gəlib. Heçnədən isə heç nə əmələ gələ bilməz. Beləliklə, nəyə indi varsa, əvvəllər də olub. Başqa məsələdir ki, o əvvəllər başqa formada ola bilərdi, amma heç olmaması mümkün deyil.

Nəyə indi varsa, mümkündür mü ki, o gələcəkdə olmayacaq? Mümkündürsə, onda belə çıxır ki, gələcəkdə olmayacaq həmin şey heçnəyə çevriləcək. Şey heçnəyə çevrilə bilməz axı. Deməli, indi var olan şey mütləq bundan sonra da olacaq. Düzdür, o gələcəkdə başqa formada ola bilər, amma tamamilə yoxa çıxa bilməz.

Beləliklə, nəyə indi varsa, o deməkdir ki, əvvəllər də olub, bundan sonra da olacaq. Yəni o, heçnədən əmələ gəlməyib və heçnəyə çevrilə bilməz, əbədi olaraq mövcuddur. Varlıq anlayışının özü onun əbədiyyəti qənaətinə gətirir. Mövcud olan hər şey hökmən əbədidir. Nəyə indi yoxdursa, o deməkdir ki, heç vaxt olmayıb və olmayacaq da. Əks təqdirdə belə çıxardı ki, şey heçnəyə çevrilir və həmin heçnədən yenidən şey əmələ gəlir.

Beləliklə, Varlıq əbədidir.

Bir şey ki əbədidir, deməli, o bütövdür, bölünməzdir. Niyə? Əgər bölünən olsaydı, belə çıxardı ki, hissələrdən ibarətdir. Aydın ki, hissələr bir-birindən ayrılarda predmet yox olur. Və burdan da belə çıxardı ki, bölünəsi predmet gah var, gah da yoxdur. Varlıq isə əbədidir axı, daima mövcuddur axı – deməli, dünya bölünməzdir, hissələri, kəsimləri yoxdur.

Təbii, qəbul eləsəydik ki, dünyanın hissələri var, yəni dünya – kəsimləri, hissələrin yığıdır, məntiqsizlik alınardı. Onda qəbul etməliydik ki, hər hissənin özünün də hissələri var və bu hissələrin hər birinin hissələri də hissələrə bölünür. Beləcə hər bir kəsim sonsuz sayda hissələrə bölünür, deməli, hər kəsim sonsuz olur. Onda belə demək olardı ki, dünyada sonsuzdur, onun ən balaca hissəsi də sonsuzdur. İkisi də sonsuzdursa, deməli, ikisi də bir boydadır. Belə çıxardı ki, tam, bütöv – içindəki hansısa bir kəsimə bərabərdir, içindəki hansısa bir hissə boydadır. Bu isə ağlaşılmazdır. Ona görə də məntiq belə deməyi tələb edir: dünya bölünməzdir.

Dünya bölünməzdirsə, deməli, onda hərəkət də yoxdur, çünki hərəkət üçün bir nöqtədən o biri nöqtəyə keçid olmalıdır. Dünya isə bir nöqtədir (axı hissələri olmayan nə varsa, nöqtədir) və nöqtədə tərpəniş üçün yer yoxdur.

Dünya – başdan-başda maddə kütləsidir, təbiətdə şeylərin arasında aralıq yoxdur, şeyləri bir-birindən ayıran heç bir çatlaq, heç bir boşluq yoxdur. Dünyanın heç bir yerində boşluq yoxdursa, deməli, tərpəniş də, hərəkət də mümkün deyil. Hərəkət yoxdursa, hər hansı dəyişiklik də ola bilməz. Şeyləri bir-birindən ayıran heç bir aralıq yoxdursa, deməli, ayrı-ayrı şeylər də yoxdur. Yəni, təkə Bircəlik var, Çoxluq yoxdur.

Beləcə, zəka, düşüncə, məntiqi təkəkkür belə bir mənzərəni göstərir: dünyada hərəkət yoxdur, heç nə dəyişmir, dəyişiklik məntiqi olaraq qeyri-mümkündür.

Amma hissələrimiz – duyğu orqanlarımız (görmə, eşitmə, ləmisə, iyilmə, dadılmə) tamam başqa mənzərəni göstərir. Biz görürük ki, heç nə əbədi deyil – hər şey yaranır və məhv olur. Biz görürük ki, hər şey bölünəndir – hər şey hissələrdən ibarətdir. Biz görürük ki, hər şey hərəkət edir və dəyişir. Bu iki mənzərənin hansı haqiqidir: qeyri-mükəmməl, həta heyvanda da olan hiss orqanlarımızın göstərdiyi mənzərə, yoxsa daha mükəmməl, yalnız insanda olan zəka, məntiqi təkəkkürün göstərdiyi mənzərə? Parmenid deyir ki, zəkanın, məntiqi təkəkkürün, rəssional düşüncənin göstərdiyi mənzərə doğrudur. Hissələr bizi aldadır, onların bizə göstərdiyi mənzərə haqiqi deyil, illüziyadır. Məsələn, eyni predmet uşağa nəhəng, yaşlıya normal ölçüdə görünür. Eyni yemək sağlamlıq vaxtında sənə dadlı, xəstə vaxtında dadsız gələ bilər.

Parmenid deyirdi: "Gözlərinə inanma, çünki baxmağı bacarmırlar, qulaqlarına inanma, çünki səsi səs-küydən seçə bilmirlər".

Salam SARVAN

Bu dövrün daha bir xarakterik xüsusiyyəti hərbi-vətənpərvərlik mövcusunda olan ekran əsərlərinin çəkilişinə diqqətin artırılması idi. Müharibə təhlükəsinin artması ilə əlaqədar xalqın səfərbərliyə alınması yönündə görülən tədbirlər bu səpkili filmlərin ekranlara buraxılmasına zərurət yaratmışdı. 1937-1940-cı illərdə istehsal olunmuş «Xalq Daxili İşlər Komissarlığı döyüşçülərinin mahnı və rəqsləri» (ssenariçi-rejissorlar V.Yeremeyev, İ.Ozerski, operatorlar F.Novitski, V.Yeremeyev), «Hava hücumundan müdafiə», «Hərbi and», «Yanğın komandası», «Hazır ol», «Həyəcan signalı üzrə» (ssenari müəllifi A.Babariqo, rejissor M.Mustafayev, operator V.Koretski,) «Bakı hazırdır» (operatorlar M.Dadaşov, V.Yeremeyev, F.Novitski) filmlərinin başlıca məqsədi məhz xalqın müdafiə qabiliyyətinin artırılması idi.

(Əvvəli ötən sayımızda)

Müharibədən öncəki dövrün sənədli kinosunda məhsuldar çalışan kinematografçılar arasında M.Mikayilov, S.Bədəlov, M.Mustafayev, V.Yeremeyev, N.Bədəlov, Ə.Ələkbərov, Ə.Həsənov, İ.Ozerski və görkəmli bəstəkar və dirijor Niyazinin adlarını xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Ekran sənətinə 20-ci illərdə gəlmiş M.Mikayilov 30-cu illərdə «Lətif», «İsmət», «Hazır ol» bədii filmlərini, çəkməklə yanaşı, sənədli-xronikal sahədə də çalışırdı. O, «Qan köçürülməsi» (1938), «Hazır ol» (1939) filmlərindən, «Ordenli Azərbaycan» kinojurnalına daxil edilmiş süjetlərdən sonra V.Yeremeyevlə birgə dövrün ən yaxşı ekran əsərlərindən sayılan «20-ci bahar» filmi çəkmişdi.

Rejissor-operator S.Bədəlov 1936-cı ildən məhsuldar işləməyə başlayaraq, 20-yə yaxın ekran əsərinin yaranmasında yaxından iştirak edib. Əvvəlcə «Ordenli Azərbaycan» kinojurnalı üçün süjetlər çəkən S.Bədəlov 1932-ci ildən müstəqil operator, 1936-cı ildən isə həm də rejissor kimi fəaliyyət göstərmiş. Onun öz ssenarisi üzrə V.Yeremeyevlə lentə aldığı «Türk qızının baharı» filmində debütü peşəkarlıq baxımından uğurlu olmuşdu. «Yüksək məhsul uğrunda» adlı səsli filmə (ssenariçi İ.Tartakovski) S.Bədəlov müstəqil işləmək qabiliyyətinə malik olduğunu nümayiş etdirmişdi.

Operator kimi fəaliyyətə başlayan Mirzə Mirzə oğlu Mustafayev (1908-1979) bədii ekran əsərlərində çalışmaqla yanaşı, «Ordenli Azərbaycan» kinojurnalı üçün onlarla süjet çəkib. Onun lentə aldığı sənədli kadrların D.Vertovun «Lenin haqqında üç mahnı» filmində daxil edilməsi 30-cu illər üçün əlamətdar hadisə idi. 1939-cu ildə rejissor-operator İ.Tartakovski ilə çəkdiyi «Pambıq çöllərinin staxanovçuları» adlı iki hissəli sənədli filmi o dövrün ekran əsərləri içərisində seçilirdi.

Sonralar «O olmasın, bu olsun» filmində ikinci operator, «Bir qalanın sirri» filmində quruluşçu-operator (A.Nərimanbəyovla birgə) olan M.Mustafayev operator, rejissor və rejissor-operator kimi onlarla sənədli film çəkib. Eyni zamanda öz ssenarisi üzrə quruluşçu-rejissor və operator kimi «Yeni il gecəsində», operator kimi «Kazbek qutusu» qısametrajlı filmə ekran həyatı verib.

O, yaradıcılıq uğurlarına görə respublikanın əməkdar incəsənət xadimi fəxri adına layiq görülüb.

30-cu illərdə Vladimir Pavloviç Yeremeyev operator-rejissor kimi xüsusilə məhsuldar işləyirdi. O, 1934-cü ildə S.Mərdanovun təklifi ilə Bakıya gəlib, taleyini «Azərbaycan»-lə bağlayıb, 1935-1948-ci illərdə onlara ekran əsərinin operatoru, rejissoru, ssenari müəllifi olub. 1935-ci ildə lentə aldığı ilk müstəqil işi olan «Azərbaycan günü» sənədli film V. Yeremeyevin rejissor-operator kimi istedadını üzə çıxarmışdı. Oktyabr inqilabının XVIII ildönümünə həsr olunmuş bu ekran əsəri Azərbaycan haqqında xülasə idi. Növbəti il «Yüksək təltif» filmi çəkən (operator İ.Mənakovla birlikdə) V.Yeremeyevin bu filmi Azərbaycan SSR-ə Lenin ordeni təqdim edilməsi münasibətilə Bakıya gəlmiş M.İ.Kalininin səfərinə həsr olunmuşdu. V.Yeremeyev 1937-1940-cı ildə rejissor, operator və ssenari müəllifi kimi «Neft saatdarları», «Dağlıq Qarabağda», «SSRİ Ali Sovetinə seçkilər qarşısında», «Kirov abidəsinin özülünün qoyulması», «Azərbaycan atları», «Azərbaycanın xilas-karının xatirəsi», «Yeni həyata doğru», «Xınalıqların qonağı», «Azərbaycan SSR Sovetlərinin VIII fəvqəladə qurultayı», «Böyük maarifçi-yazıçı -

M.F.Axundov», «Komsomol nəslə», «Yaşasın Azərbaycan artistləri!», «Yeni muzey», «Rəhbərin vətəmində», «Gürcüstanda», «Artyom adası», «20-ci bahar», «Zaqatala», «Bakı bolşevikləri», «Bakı hazırdır», «Neft və pambıq respublikasında», «Qayalar üzərində yol» və digər filmlərdə çalışıb. Öz janrına görə müxtəlif olan bu ekran əsərlərində V.Yeremeyev çəkilişin çeşidli üsullarından istifadə edib.

Niyazi Mustafa oğlu Bədəlov (1909-1997) yaradıcılığının ilk dövründə kinojurnallara süjetlər çəkib, ÜİDKİ-də nəzəri biliklərin möhkəmləndirildəndən sonra sənədli filmlərdə işləməyə başlayıb. 1938-ci ildən müstəqil filmlər çəkən N.Bədəlov sonralar Azərbaycan sənədli kinosunun məhsuldar ekran ustalarından biri kimi, «Sovqat», «Dağlıq Qarabağ», «Dağlarda ada», «Bakı neft akademiyasıdır», «Mirzə Fətəli Axundov» və s. sənədli filmləri lentə alıb.

«Onbirlərdən biri» («Ordenli Azərbaycan») tammetrajlı ekran əsərində R.Təhməsilə birgə çalışan rejissor 1938-ci ildə «Komsomol nəslə» ikihissəli film üzərində işləyib. Həmin dövrdə S.Vurğunun yenidən çapdan çıxmış və xüsusilə gənclər arasında böyük rəğbət qazanmış «Komsomol» poeməsindən ilhamlanan N.Bədəlov «respublika komsomolçularının - sosialist cəmiyyəti uğrunda sınıq mübarizələrin qaynar həyatını» ekranda göstərmək vəzifəsini qarşısına qoyub. N.Bədəlovun həmin il lentə aldığı daha bir film - «Azərbaycan aşığı» həcmcə kiçik olsa da, tutumuna görə diqqətəlayiqdir. Rejissorun operator S.Bədəlovla müştərək yaratdıqları portretlər, səs operatorları Y.Homerov və A.Şeyxovun yazdıqları aşıq havaları Azərbaycan xalq yaradıcılığı incilərinin qorunub-saxlanması baxımından da qiymətli dir.

Əlibala Ələkbərov (1913-1982) Azərbaycan sənədli kinosunun ən fəal operatorlarından biri kimi onlarla ekran əsərinin yaradılmasında iştirak edib. İ.Manakov və V.Yeremeyevin yanında yaradıcılıq məktəbi keçən Ə.Ələkbərov hələ assistent işlədiyi dövrdə «Ordenli Azərbaycan» kinojurnalı üçün süjetlər lentə alıb. 1937-ci ildə «Azərbaycan atları» (müəllif V.Yeremeyev) sənədli filmindəki işi ilə artıq müstəqil fəaliyyət göstərməyə hazır olduğunu sübut edib. O, 1937-1940-cı illərdə «Dağlıq Qarabağda», «Komsomol nəslə», «Artyom adası», «Ümumxalq təntənəsi», «Böyük maarifçi-yazıçı M.F.Axundov», «Bakı bolşevikləri», «Neft və pambıq respublikasında» filmlərinin yaradılmasında iştirak edib, eləcə də, müharibə illərində və müharibədən sonrakı dövrdə onlarla ekran əsərinin operatoru olub.

30-cu illərin sənədli kino rejissorları arasında Əbdül Həsənovun da adını xüsusi qeyd etmək lazımdır. O, 30-cu illərin əvvəllərində kinofabrikin xronika şöbəsində rejissor assistenti kimi işə başlayıb. 1937-ci ildən rejissor kimi, bir sıra uğurlu ekran əsərlərinin müəllifi kimi tanınıb. Ə.Həsənov «Gürcüstanda» (1938), «Rəhbərin vətəmində» (V.Yeremeyevlə birlikdə, 1938), «Böyük maarifçi-yazıçı - M.F.Axundov» (Ə.Musayevlə birlikdə, 1938), «Artyom adası» (1939), «Zaqatala» (1940) filmlərində sənədli ekrana bələdiyyini sübut edib.

Azərbaycan səsli kinosunun ilk dövrlərindən fəaliyyətə başlayan kinematografçılar arasında V.Zbudski (1903-1983) və L.Koretskini (1905-1967) də xüsusi qeyd etmək lazımdır. Bu sənətkarlar onlarla sənədli filmin yaradılmasında iştirak ediblər. Müharibədən öncəki dövrün sənədli ekran əsərlərinin əksəriyyətinin səs operatoru olan İ.Ozerski filmlərin bədii və texniki səviyyəsinin yüksəldilməsində bacarığını əsirgəməirdi.

30-cu illərin ikinci yarısında kinostudiyanın səs bazasının zəif texniki təchizatı səbəbindən hələ də səsiz ekran əsərlərinin («Xınalıqların qonağı», «Yeni həyata doğru», «Yaşasın Azərbaycan artistləri!», «Əmək bayramı», «Sovet gimnastikası», «Motoyarıqlar») çəkilməsi də məhz bunun nəticəsi idi. 1937-1938-ci illərdə yeni səsazma avadanlığının alınması, sonrakı il studiyadankənar çəkilişlərdə yüksək keyfiyyətli sinxron çəkilişlər aparən tonvagen cihazının əldə edilməsi bu sahədəki çatışmazlığı aradan qaldırmağa imkan verdi.

Səsin ekrana gəlməsi sənədli kinomuzda bəstəkarların və musiqi tərtibatçılarının cəlb edilməsinə zərurətə çevirdi. Bu dövrün sənədli filmlərində səs operatorları M.Belousov, A.Kərimov, V.Nesterov Ə.Şeyxov, Y.Homerov, N.Səfərovlə yanaşı, bəstəkarlar M.Mağomayev, Niyazi, S.Paniyev, Q.Qarayev, C.Hacıyev, T.Quliyev, musiqi tərtibatçıları M.Rayev, Q.Krupkin, A.Qren və başqaları çalışırdılar.

Niyazinin bəstəkarı və musiqi tərtibatçısı olduğu sənədli və bədii filmlər kinomuzun böyük bir dövrünü əhatə edir. İlk musiqili Azərbaycan filminin yaradıcılarından olan bəstəkarın «Türk qızının baharı» (1936); «Yaşasın Azərbaycan artistləri!» (1938); «Ordenli Azərbaycan» (Q.Qarayev və C.Hacıyevlə birlikdə, 1938); «İyirminci bahar» (T.Quliyevlə birlikdə 1940) filmlərinin uğurunda böyük zəhməti var.

Müharibəyəqədərki dövrün sənədli kinosu ideoloji, təbliğat yönümü ilə yanaşı, bir neçə forma xüsusiyyətilə də yadda qaldı. Əvvəla, filmlərin böyük əksəriyyəti 1, çox az hallarda 2 hissədən (bu dövrdə yalnız «Ordenli Azərbaycan», «20-ci bahar», «Hazır ol» filmləri çoxhissəli idi) ibarət olub. Kiçik forma filmlərin çəkilişini, istehsalını və operativ olaraq tamaşaçılara çatdırılmasını təmin edirdi. Reportaj formalı bir sıra filmlərin («Yaşasın Azərbaycan artistləri!», «Ümumxalq təntənəsi», «Azərbaycan SSR Ali Sovetinin ikinci sessiyasında», «Böyük Oktyabr sosialist inqilabının 13-cü ildönümü» və s.) materialları əvvəlcədən ssenari, çəkiliş planı və rejissor işi olmadan operatorlar tərəfindən lentə alaraq sonradan montaj olunub.

Böyük Vətən müharibəsinin başlanma-sı ilə təkcə sənədli kinomuzda deyil, bütövlükdə Azərbaycan kinosunda bütöv bir mərhələyə yekun vuruldu. Yeni dövrə qədəm qoyan sənədli kinematograf ideoloji təbliğat-təşviqat vasitəsi kimi qalmaqla yanaşı, yaradıcılıq axtarıqları yönündə də uğurlar qazanmağa can atırdı.

Nəriman ƏBDÜLRƏHMANLI

Bu səhifəni uşaqlar, yeniyetmələr üçün hazırlamışıq. Amma bu, heç də o anlama gəlməsin ki, səhifəmizi oxuyarkən böyüklər nəyə öyrənməyəcək. Mütləq öyrənəcək. Çünki elm öyrənmək, savad almaq insanın əbədi, həmişəcavan arzularındandır. Bəşəriyyət zaman-zaman adamları iki yerə bölüb: savadlılara və bisavadlara. Bütün sivilizasiyalar ona görə sivilizasiya olub ki, içindəki savadlı kəsim, düşünən insanlar artıb, fərqli bir mədəniyyət yarada bilib.

Müasir dövrdə elmə, biliyə can atmaq daha vacibdir. Çünki dünənə kimi qarşımızda bir sirr olaraq qalan çox mətləblər artıq çözümlə-çözülə gedir, bildiklərimiz artır, bilmədiklərimiz azalır. Amma nə qədər öyrənsək də, bilmədiklərimiz bildiklərimizdən qat-qat çox olaraq qalacaq.

Hər sayımızda oxuyacağınız "Tarixin sirləri" bölməsində müəmmalı dönəmlər, hadisələr araşdırılacaq, dərsliklərdə, elmi tədqiqatlarda təqdim olunan həqiqətlər oxucularımıza "Hər suala bir cavab" adlandırılmış populyar ensiklopedik topluya xas rəvan dillə təqdim olunacaq.

Məqsəd oxucularımızın dünya-görüşünü daha da genişləndirmək, onları həmişə diqqət mərkəzində olan maraqlı həmsöhbətə çevirməkdir.

Odisseyin səyahətləri – yunan dənizçilərinin keçdiyi yollar

Evə qayıdış mövsuzu dünya ədəbiyyatının ən əbədi süjetlərindəndir. Məsələn, Borxes onu ədəbiyyatın dörd mühüm süjetindən biri sayırdı. Ona görə də "Odisseyə"ni tarixi mənəbə kimi nəzərdən keçirməyin zahirən, elə bir mənası yoxdur. Bu əsər, böyük ehtimalla mif, kollektiv təhtəşüurun təcəssümüdür. "Odisseyə" öz-özlüyündə bir neçə süjetin birləşdirilməsindən ibarətdir.

Odisseyin macərələrinin tarixəsi qısaca belədir. Troyalılar üzərində qələbədən sonra qasırga onun gəmisini sehirli zanbaqlar (lotislar) bitən uzaq cənuba aparır. Çiçəklərin sehri bunda imiş ki, onları dadan insan dünyada hər şeyi unudur və elə zanbaqdan başqa heç nə istəmir. Guya Afrikanın şimalında yaşamış əfsanəvi xalq olan lotofaqlar (yəni lotos yeyənlər) dənizçilərin bəzilərini zanbağa qonaq edirlər, onlar da doğma İtakanı unudaraq yollarına davam etmək fikrindən bir müddət vaz keçirlər.

Odissey Polifemin adasında

Səyyahlar təkrar yola çıxandan sonra isə dəniz tanrısı olan Poseydonun oğlu, siklop Polifemin mağarasına tuş gəlirlər. Səyyahlara başçılıq edən çox-bilməmiş çar siklopu aldaraq, kor edib aradan çıxana kimi Polifem Odisseyin yoldaşlarından bir neçəsini yeyir. Lakin mağaranı tərəkən Odissey öz adını ona söyləyir və Polifem atasından xahiş edir ki, "Odisseyin İtakaya çatmasına imkan verməsin, əgər mütləq qayıdacaqsa, onda qoy vətəninə tək-tənha, yad gəmidə, özü də çox gec çatsın!"

Lakin Odisseyin hələ başqa imkanları da vardı, vəziyyət elə də ümitsiz deyildi. Onlar külək tanrısı Eolanın adasına çatanda o, qonaqlara səmt küləyi yollayır, bütün qalan küləkləri isə kisəyə doldurub Odisseyə verir və deyir: "Yalnız mənzil başına çatanda, onları aç, burax".

Hər suala

Evə dönmək üçün nə etməli olduğunu öyrənmək istəyən Odissey, hətta yerin altına, ölümlər səltənətinə belə enməli olur. Orada öncəgörən Tiresi Odisseyi xəbərdar edir ki, Heliosu özündən incik salmasın, yoxsa bütün yoldaşları öləcək, o da evə tək qayıdası olacaq.

Səyyahlar Sirenalər adasının yanından ötməyə, dəhşətli məxluqlar olan Ssilla və Xaribdanın arasından keçməyə altı itki verməklə müvəffəq olurlar və Heliosa məxsus olan adaya yetişirlər. Adada onun müqəddəs öküzləri otlayırdı. Tiresinin xəbərdarlığını yaxşı xatırlayan Odissey yoldaşlarına and içdirir ki, bu öküzlərə heç bir halda toxunmayacaqlar. Lakin ac dənizçilər heyvanların bir neçəsini kəsib yeyirlər. Buna görə Zevs onları cəzalandırır – gəmi parçalanır, yolçular burulğanda həlak olurlar, Odissey isə bir ağac parçasının üzərində doqquz gün dənizdə sərgərdan qalır, axırda dalğalar onu

Çar, qızı ilə gələn səyyahın dərdsini dinləyir, mütəəssir olub ona gəmi verir və Odissey elə həmin gəmidə evinə döndür.

İtakada sadıq qadını Penelopa onun yolunu artıq iyirmi il idi ki, gözləyirdi. Şəhərin əsilzadələri bu müddət ərzində ona dəfələrlə təzyiqli göstərir, qadını özünə təzə ər seçməyə məcbur edirdilər. Odissey evinə o an çatır ki, artıq Penelopanın başqa çıxış yolu qalmamışdı, o, mütləq seçim etməli idi. Odissey kim olduğunu oğlu Telemaxa açıq, Penelopanın əri olmağa namizədlərin yığıldığı saraya miskin bir səyyah cildində yol tapır və onların hamısını qılıncından keçirir. Namizədlərin qohumları qiyama qalxmağa cəhd göstərəndə isə ilahə Afina sülhü bərqərar edə bilir...

Görəsən, bu hadisələrdə həqiqət olan nədir? Odisseyin özü olubmu? Əgər olubsa, həqiqətdə hansı macərələr baş verib?

Kalipso adlı bir nimfanın adasına atır. O, düz yeddi il vətən həsrəti çəkə-çəkə adada, nimfa ilə yaşamaq olmur.

Nəhayət, tanrıların Odisseyə rəhmi gəlir. Onlar hirsli hələ də soyumamış Poseydonun müvəqqəti yoxluğundan istifadə edib Kalipsonun qarşısında belə bir tələb qoyurlar ki, sevgilisini mütləq buraxmalıdır. Odissey ağacdan sal düzəldib yola düşür, lakin qəfil başlayan tufan onu feakların adasına atır. Sahildə səyyahı şahzadə Navsikaya tapır və öz atasının yanına aparır.

Həm antik, həm də müasir alimlər Odisseyin səyahətinin marşrutunu müəyyən etməyə çalışırdılar ki, görsünlər, bu səfərdə real bir şey olub, yoxsa bütün bu əhvalatlar tam uydurmadır? Belə alimlər arasında tarixçi Polibi, filosof Krates, coğrafiyaşünas Strabon və Eratosfen də vardı. Odisseyin yolu bütün Şərqi Aralıq dənizindən keçirdi.

Hər şey, hətta Odisseyin öz vətəni belə indi ciddi sual altındadır. Homerdə İtakanın təsviri real mövcud olmuş adaya qəti uyğun gəlmir. Bəziləri belə hesab edir ki, Homer sadəcə səhv edirmiş, çünki onun özü ölkənin tamam başqa hissəsində, üstəlik,

Odisseylə yoldaşlarının adadan qaçışı

təsvir etdiyi hadisələrdən xeyli sonralar yaşayıb. Bəziləri bu fikirdədir ki, söhbət hansısa başqa adadan gedir – Şliman qazıntılarını İtakada aparırdı, amma orada Odisseyin sarayına bənzər bir şey tapa bilməmişdi. Onun tapdıqları Miken dövrünün yaşayış məskənlərinin qalıqları idi. Bəlkə, poemada tamam başqa ada təsvir olunub? Bu gün belə bir fərziyyə irəli sürülür ki, Homerin İtakası müasir Kefaliya adasının bir hissəsidir. Doqquzuncu nəğmədə Odissey feaqların çarına öz vətəni belə təqdim edir:

bir cavab

*Laertlərin övladı Odisseyəm mən,
Dillərdə əzbərdir çoxbilmişliyim.
Şöhrətim göylərə ucadır hər dəm,
Etdiyim kəşflərdən xeyrim var mənim.
Yaşadığım doğma şəhər
Günəşli İtakadır.
Orada mavi dənizdən
Boy verərək görünən*

*Nerionun zirvəsi
sıx meşə qoynundadır.
O yerlərə lap yaxın,
yan-yana adaların
Sayı-hesabı yoxdur: Zam, Dulihı,
Lacivərd meşəli bənzərsiz Zakinf...
Və lap qərbdə, ucqarda
Dalğalar qoynunda ən gözəl ada -
Mənim İtakam gəlir.*

*Bununla adaların sayı
tükənən deyil,
Adamız çoxdur hələ,
amma qalan adalar
Sərhədə yaxın durar.
O sərhədə ki, ordan
Eosla Helios boylanır müdam.
Ada torpaq, daş-qaya,
Bətni bərəkətlidir,
Yetirdiyi məhsullar
Gülürüz cavanları
İl boyunca doyurur...
Lakin mənə qalanda,
yer üzünü ən ilıq,
ən mehriban şəhəri
elə doğma vətənim
Gözəl İtakadır, bilin!*

İtaka adasını düzənlik saymaq olmaz, o qayalıqdır, üstəlik Zakinfin qərbində yox, şimal-şərqindədir. Lakin müasir İtakadan qərbdə yerləşən Kefaliya adası Homerin təsvirlərinə tam uyğun gəlir - daha doğrusu, Kefaliyanın özü yox, adanın şimal-qərb tərəfi, Paliki yarımadası. Coğrafiyaşünas Con Anderhill hesab edir ki, qədim zamanlarda Paliki müstəqil ada olub və Kefaliya ilə zəlzələdən sonra birləşib. Müasir İtakan Homerin əsərində Dulihı adı ilə hallanır.

Bəzi alimlər yunan qəhrəmanının onilliklər boyunca sürən səfərinin təsdiqini səma cisimlərinin Homerin "Odisseyə" da təsvir etdiyi vəziyyətlərində tapmaq istəyirlər. Odissey Penelopanın adaxlıları ilə haqq-hesab çəkməzdən öncə aşağıdakı hadisələr baş verib:

*...Kabuslar dolaşır evin önündə,
Qapı-bacaları doldurur onlar,
Bu torpağın təkinə tələsir onlar.
Can atır Erebin yeraltı dünyasına,
Zülmətlər içində görünməz olub
Getsinlər qaranlıqlara...
Günəşə göylərdən yoxa çıxıbdı,
Qalıbdı zülmətin dar qucağında!*

Versiyanın müəllifləri güman edirlər ki, burada tam günəş tutulmasından söhbət gedir. Hələ 1920-ci ildə alman astronomları Karl Şox və Paul Noygebauer hesablamışdılar ki, poemanın bəhs etdiyi səma hadisəsi eramızdan əvvəl 1178-ci il, 16 aprelə baş verib – Troya müharibəsinin başa çatması güman edilən tarixdən (eramızdan əvvəl 1190-cı ildə) cəmi 12 il sonra.

Müasir astronomlar Marse-lo Manyasko və Konstantino Baykuzis Homerin toxunduğu, göy qübbəsində o vaxt baş verən hadisələr zəncirini tam bərpa etməyə cəhd göstərmişdilər. Yunanlar planetlərin hərəkətinə böyük diqqət verirdilər deyərək, astronomik müşahidələrini eposa asanlıqla sala bilirdilər.

Alimlərsə dastanda tanrıların xatırlanmasını onların adını daşıyan planetlərin hərəkətləri ilə interpretasiya edirdilər..

Məsələn, Merkurinin göy qübbəsində hərəkətinin təhlilini Hermes barədə (onların hər ikisi eyni tanrıdır) xatırlatmadan istifadə edərək, apardılar.

*Egizt də acığa düşmüşdü yaman,
Taleyin gərdeşin yamanca pozdu:
Evə dönən kimi Atridin canın
Əlindən gör necə asanca aldı.
Arvadın özünə xanım elədi...
Qarşıdan bəlalər gəldiyini də
Yaxşıca bilirdi, heç şübhə yoxdur:
Vaxtında yolladıq qartal Hermesini,
Çatdırdıq ona ki, tükətməsin soy!
Nə Atridə qıysın, nə də arvadın
Özünə xanım da eləməsin qoy!*

Onlar beş astronomik hadisə müəyyən edib onların ardıcılığını təyin etdilər və bu nəticəyə gəldilər ki, bütün bu səma hadisələri tam Günəş tutulması baş verən konkret zamana uyğun gəlir. Həmin tutulma Aralıq dənizinin şərq sahillərində müşahidə olunmuşdu. Troyanın rəsmən qəbul olunmuş süqut tarixindən mənfə-müsbət yüz il intervalında olmaqla, belə bir tarix alınır – eramızdan əvvəl 1178-ci il.

Amma bu maraqlı nəticələr də maraqlı olmaqla bərabər şübhəlidir. Axı kifayət qədər dəqiq olan astronomik müşahidələr şifahi epos vasitəsiylə Homerə dəqiqliyiylə necə çatı bilərdi? Bu da aydın deyil. Lakin bu tarix hər halda, Troyanın süqut etdiyi iddia olunan tarixlərdən birinə uyğun gəlirdi. Bu şəhərin, ümumiyyətlə, olub-olmamasına gəlin-cə isə, onun mövcudluğuna artıq heç şübhə yox idi. Onda deməli, qayıdış da olub. Və kim bilir, qədim dənizçilər evlərinə dönənədək daha haralara gedib çıxa bilərdilər?..

Odisseylə yoldaşları siklop Polifemin mağarasında.

ABŞ

N 42(101) 26.11.2016

Almaniya Tomas Mannın ABŞ-dəki villasını aldı

Bu günlərdə Almaniya hökuməti yazıçı Tomas Mannın ABŞ-dəki villasını alıb. Hökumət 13 milyon dollara aldığı bu villanı gənc yazıçılar üçün iqamətgah etmək fikrindədir.

Villa okean sahilində, Los-Ancelesin ən nüfuzlu rayonlarından biri olan Pasifik-Paliseydsdə yerləşir. Yazıçı 1942-ci ildən 1952-ci ilə qədər həmin villada yaşayıb. Tomas Mann 1938-ci ildə nəsional-sosialistlərin hakimiyyətə gəlişindən sonra ABŞ-a mühacirət etməyə məcbur olub. Bundan sonra o, Almaniya vətəndaşlığından məhrum edilib.

Tomas Mannın villası təkcə tarixi deyil, həm də mədəniyyət baxımından dəyərlidir", - Frankfurt-Mayn-dəki Alman memarlıq muzeyinin kuratoru York Fyorster belə hesab edir. Memar Yuli Ralf Davidson evə daha rahat üslub verməyi bacarıb. 1952-ci ildə villanı amerikalı hüquqşünas alıb. Amma o, evin keçmiş sahibini unutmayıb və girişdə Mannın profilinin əks olunduğu bürünc xatirə lövhəsi asdırıb.

Yaponiyanın Kyusyu Universitetinin alimləri çox maraqlı bir kəşfə imza atıblar. Belə ki, alimlərin yeni kəşfi - neyroşəbəkə kitabın janrını üz qabığından təyin edir. Sınaq mərhələsində 512 neyronun və dörd qatdan ibarət olan yeni neyroşəbəkəyə dünyada ən böyük kitab satışı şəbəkəsi olan "Amazon" saytıdan iyirmi janrda 137788 kitabın üz qabığı yüklənib. Lakin neyroşəbəkə bu kitablardan 21,9 faizinin janrını düzgün təyin edib. Layihənin müəlliflərindən biri deyib: "Sınaq mərhələsində aldığımız nəticə onu göstərir ki, üz qabığının tərtibatına əsasən kitablara təsnifatlaşdırmaq mümkündür. Hərçənd, bu çox çətin işdir".

Yeni ixtira bəzi janrları daha asan tanıyır. Məsələn, turizm və kompüter texnologiyalarına aid kitablarda janrını neyroşəbəkə dəqiq təyin edib. Mütəxəssislərin fikrincə, bunun bir səbəbi də dizaynerlərin bu tip kitablarda tərtibatını mövzuya uyğun işləməsidir. Neyroşəbəkə, həmçinin, üz qabığında yemək şəkli olan kulinariya kitablarda da asanlıqla tanıya bilib. Lakin eyni mövzuda, üz qabığında aşpaz təsvir edilmiş kulinariya kitabını tanıya bilməyib.

Neyroşəbəkənin çatışmayan cəhəti təkcə bununla bitmir. Belə ki, neyroşəbəkə bioqrafik əsərləri və memuarları tarixi ədəbiyyatla, uşaq kitablarını komiks və qrafik romanlarla "qarışdırır", tibbi ədəbiyyatla elmi ədəbiyyatı isə, demək olar ki, fərqləndirə bilmir.

Ancaq bütün bunlarla yanaşı, yeni ixtiranı təhlil edən alimlər ümumilikdə onu funksiyasını müsbət qiymətləndiriblər.

Yapon alimləri yeni ixtiranı gələcəkdə daha da təkmilləşdirəcəklərini bildiriblər. Alimlərdən birinin sözlərinə görə, onlar gələcəkdə neyroşəbəkənin həcmi artırmaqla, mətni təhlil edən, həmçinin kitabın adını təyin edə biləcək bir neyroşəbəkə yaratmağa nail olacaqlar.

Kitabı üzündən "tanıyan"

yeni ixtira

Bob Dilan Nobel nitqini öz konsertində söyləyəcək

Bu il Ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatına layiq görülmüş Bob Dilanın təqdimat mərasiminə qatılıb-qatılmayacağı barədə söz-söhbətlər uzun müddətdir, səngimək bilmir. Əvvəlcə onun mükafatdan imtina edəcəyi, sonra təqdimata gəlməyəcəyi yazılsa da, nəhayət, Bob Dilan özü məsələ ilə bağlı açıqlama verib.

Amerikalı musiqiçi, şair, aktyor və rəssam Bob Dilan Nobel mükafatı təqdimatına qatılmaqdan imtina edib. Lakin o, bu mükafatı 2017-ci ilin yazında İsveçə qastrol səfərində Stokholmda keçiriləcək konserti zamanı alacağını söyləyib. Bob Dilan Nobel nitqini də elə konsertində söyləyəcək.

Qeyd edək ki, Nobel nitqi söyləmək Komitənin mükafatı alan laureatlar qarşısında qoyduğu yeganə vacib şərt-dir.

Bob Dilan bu il oktyabrın 13-də Amerika mahnıda yeni poetik dilin yaradılmasına görə Nobel mükafatına layiq görülüb.

Məşhur britaniyalı aktrisa, "Harri Potter" in oxucularından olan Emma Uotson bu günlərdə Londonda, artıq bir neçə ildən bəri keçirilən ənənəvi aksiyanın iştirakçısına çevrilib. O, Maya Encelounun "Anam, mən və anam" əsərinin yüzrlə nüsxəsini London metropolitenində gizlədib. Metropolitenə istifadə edən, kitablara tapan London sakinləri bunu çox böyük hədiyyə kimi qəbul ediblər. Özünün kitab klubunun saytında Emma Uotson nəyə görə "Anam, mən və anam" kitabını seçdiyini izah edərək yazıb ki, bu kitab onun sevdiyi kitablardan biridir və ondan böyük zövq alıb. Aktrisa sosial şəbəkədəki hesablarından pərəstişkarlarına müraciət-lə London metrosunda "itirilmiş" kitablara tapmağı tövsiyə edib.

Qeyd edək ki, "Metroda kitab" aksiyası 2012-ci ildən Londonda keçirilir. Aksiya çərçivəsində 2012-ci ildən indiyədək hər həftə oxucular bilərəkdən London metrosunda yüzrlə kitab "itirilər".

Oxford lüğətinin müəllifləri "ilin sözü"nü seçdi

Məşhur Oxford lüğətinin müəllifləri 2016-cı ildə ingilis dilində ən çox istifadə edilən sözü seçiblər. Araşdırma zamanı məlum olub ki, bu il ən çox "post-truth", yəni "həqiqi xəbər" sözü işlədilib. Lüğət müəlliflərinin bildirdiyinə görə, "post-truth" sözü ilk dəfə 1992-ci ildə işlədilib. Lakin bu il Böyük Britaniyanın Avropa Birliyinə üzvlüyünün müzakirə edilməsi və ABŞ-da prezident seçkiləri uğrunda mübarizənin başlanması fonunda bu sözün əvvəlki illərlə müqayisədə 20 dəfə artıq işlədildiyi müşahidə olunub.

Oxford lüğətinin tərtibçilərindən biri Kasper Qratvol deyib ki, məhz bu terminin daha çox işlənməsi dünyada baş verənləri daha dəqiq xarakterizə edir. Qratvol əlavə edib ki, bu, kütləvi informasiya vasitələrinin dünyada yeganə informasiya mənbəyi kimi etibarsızlığı və insanlarda eşitdikləri, oxuduqları xəbərlərə qarşı inamsızlığın artması ilə bağlıdır.

Hazırladı: NARINGÜL

Metroda "itən" kitablara